БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингей

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. НОЯБРЬ 17 ЧЕТВЕРГ № 270 (4754)

Өртээ 20 көп.

БӨГҮН СОЛУНДА:

Кашино суурга болган байырлал (1 арын).

Кайгамчыктыг хүннерге алдар кылдыр (1 арын).

ЮНЕСКО-нуң Кол Конференциязында (1 арын).

А. Бегзи.— Оларның аттары хүндүткелдиг (1 арын).

К. Чамзырын.— Удуртулганың стилин өкижидер (2 арын).

В. Очур.— Тывага болган хамааты дайын (2 арын).

Партизаннарже чорупканнар (2 арын).

К. Бора-Кежа.— Хөй-ниитиниң салдарының күжү (2 арын).

Мал кыштагладыышкыны (3 арын).

А. Тумат.— Кадрларны быжыглаар. (3 арын).

С. Танаа. — «Сес чедир кижиден тып алынар» (3 арын).

С. Иванов.— Делегей байдалының допчулалы (3 арын).

КНО-нуң политиктиг комитединде (4 арын).

КНО-нуң Кол Ассамблеязының даргазынга Лумумбаның чагаазы (4 арын).

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне чөөшкини (4 арын).

БО ШКОЛАЛАР УЛУГ ЧААГАЙ КЕЛИР ҮЕЛИГ

Өзүп олурар аныяк салгакчыларның коммунистиг кижизидилгезинге өөредилге-кижизидилгениң албан чериниң чаа хевири — школа-интернаттар улуг рольду ойнаар хүлээлгелиг. Олар каш-ла чылдар мурнунда тургустунза-даа, кыска хуусааның дургузунда чаагай алдарны эдалап алган. Бистиң чуртувуста ийи муң ажыг ындыг школалар санаттынып турар. Оларда чартык миллион ажыг уруглар өөренип турар, а чеди чылдың төнчүзүнде өөреникчилерниң саны ийи миллион беш чүс муң чедер. Школа-интернаттарның четкилери моон соңгаар улам өзер. Ада-иениң күзелин ёзугаар бүгү уругларны оларга хүлээп алыр үе келир.

Бо школалар келир үеде улам сайзыраар. Уругларны өөредир болгаш кижизидериниң талазы-биле оларның чедип алган дуржулгазы оон-даа чугула. Чижэ, Ленинградтың школа-интернаттарының амыдыралында хөй-хөй үнелиг үүлдер бар. Ында өөредилгени билдилин-биле организастаан, уругларның күш-дамыр болгаш эстетихтиг кижизидилгезин баш эки тургускан. Уругларның эргелинде тергиин эки дериттинген өөредилге кабинеттерин болгаш мастерскааларны, спорт залдарын берген. Хоорайның бүдүрүлге черлери-биле школалар ханы харылзаалыг, олар кижизиттинип турарларның күш-ажылчы өөредилгезинге, профессионалдыг белеткелинге улуг дузаны көргүзүп турар. Өөреникчилер бүдүрүлге черлеринге үргүлчү барып, коммунистиг күш-ажыл бригадаларының кежигүннери-биле харылзажып, заводтар комсомолчуларының чорудуп турар массалыг хемчегларинге киржип турарлар. Бо бүгү болза ажылчын аңгының революсчу алдарлыг чаңчылдарынга школачыларны кижизидеринге идиг бооп турар.

Уругларны өөредир болгаш кижизилеринге дыка хөй школа-интернаттар әлээн эки чедиишкиннерни чедип алган. Москва хоорайның № 15 школа-интернадында башкылар болгаш кижизидикчилер өөреникчи бүрүзүнүң өөредилгеге чедиишкиннерин кызымак хайгаарап, багай өөренип турарларга дээштиг дузаны көргүзүп турарлар. Сан болгаш ниитилел эртемнеринге мергежили илерээн уруглар-биле оларның сонуургалдарынга хүүштүр класстан дашкаар янзы-бүрү ажылдарны чорудуп турар. Сталинград областың Урюпин школазының кижизиттиргеннери боттарының эки механизастаттынган өөредилге-дуржулга ажыл-агый черинде ажылдап, көдээ ажыл-агыйга ажылдаарынга белеткенип турарлар.

Ол школаларның хөй нуруузунда онзагай үүлдер чүл? Хамыктын мурнунда оларның амыдыралынче күш-ажылдың быжыы-биле киргенинде. Күш-ажылчы эргежок чугула чаңчылдар бот-хандыртынылганын үезинде чедип алдынып, сайзырап турар. Оон-биле чергелештир олар школа чанының участоктарынга болгаш өөредилге мастерскааларынга. фабрика, заводтарның цехтеринге. колхозтарның база совхозтарының шөлдеринге болгаш фермаларынга ажылдап турарлар. Күш-ажыл-биле хөй-ниити ажылдары социалистиг Төрөөн чуртуң медерелдиг, идепкейлиг хамаатылары болурунуң шынарын уругларга чаңчыктырбышаан, оларга чаагай салдарны чедирип турар.

Онзаланып турар чүве чүл дизе, школа-интернаттарның доозукчулары колдуунда-ла быжыг болгаш ханы билиглери база күш-ажылга ынакшылдыы, коллективизмниң бедик сайзыралы-биле ылгалып турар. Оларның хөй-хөйү бүдүрүлгенин берге участоктарынче күзелдин-биле чоруп турары таварылга эвес. Чижэ, Свердловск областың Асбестовск биле Үстүү-Пышминниң школа-интернаттарының бүгү өөреникчилери комсомолчу тудугларже чоруурун шиитпирлээннер.

Ынчалза-даа, школа-интернаттарның ажыл-чорудулгазы чер бүрүзүнде-ле эки чоруп турар деп чугаалап болбас. Оларның чамдыктарында өөредилге-кижизидилгелиг ажыл улуг четпестерлиг. Чамдык башкылар коллективтери уругларның ол школага үргүлчү турарын долузу-биле ажыглавайн, өөреникчилерниң өөредилгезинин болгаш кичээлдериниң шынарын экижидериниң талазы-биле өзулуг сагыш салбайн турар. Пермь, Саратов областарының, Дагестан АССР-ниң чамдык школа-интернаттарында өөреникчилерниң өөредилге шынары ам-даа куду. Ындыг байдалбиле эптежип болбас. Школа-интернаттар бүгү талазы-биле улегер-чижек болур ужурлуг. Ынчалзажок дыка хөй школаларда өөреникчилерниң хүн чурумун чедир бодап кылбаан, оон түнелинде уругларның дыштанырынга, чечен чогаал номчуурунга, ойнаарынга, спорт кылырынга шак-үе эвээш артыш турар.

Уругларның эстетихтиг кижизидилгезинге, хуран чүүлге изиг чүүлүнүң хевирленип тыптырынче, оларның чогаадыкчы мергежилин болгаш талантызын сайзырадырынче кичээнгей салдынмайн турар. Элээн хөй школа-интернаттар боттарының хоорайларының, суурларының амыдыралы-биле ханы харылзаны тургуспаан, ол чорук уругларның күш-ажылчы кижизидилгезинге таарымча чок чорукту болдуруп турар.

Школа-интернаттарның өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарының чорудулгазында четпестер болза, черчерде улус өөредилге органнарының ол школаларга кадрлар шилип алырын кичээнгей чок көрүп турарында. Ол школаларга чамдык таварылгада эң эки башкылар шилип алдынмайн турар. Оон аңгыда башкыларны болгаш кижизидикчилерни кайы хөмеен чок солуур чорук өөредилге-кижизидилгелиг ажылга багай салдарны чедирип турар. Мурнакчы башкылар коллективтериниң дуржулгазын калбаа-биле нептередир ажыл кошкак.

Бир эвес партия болгаш совет органнар чер-черге школа-интернаттарның ажылынче кол кичээнгей салыр болза оларны белени-биле эдип ап болур. Школа бүрүзүнүң өөредилге-кижизидилгелиг ажылынче ханызыбиле кирип, өөреникчилерниң өөредилгезинин шынарын бедидер талазы-биле башкылар коллективинге дузалап, класстан болгаш школадан дашкаар ажылдарны янзы-бүрү болдурар херек. Школа-интернаттар-биле хөй-ниитиниң харылзаазын тургузары онза кичээнгейни негеп турар. Оларның кижизиттиргеннерин пионер болгаш комсомол организацияларының ажылдарынга идепкейлиг киириштирери чугула. Школа-интернаттарның онзагай байдалы әлээди өөреникчилерниң бүдүрүлге черлеринге ажылын колдады организастаарын, ажылчын мергежилдерни чедиишкиннинг шинчээдип алыр талазы-биле оларга бүгү-ле аргаларны тургузарын хандырары болур.

Фабрика, заводтарның, тудугларның, совхозтарның, янзы-бүрү албан черлериниң база дээди өөредилге черлериниң коллективтери школа-интернаттарга шефтээшкиниин аргазы-биле хөй чүүлдерни кылып болур. Школаларга чүүле материалдыг хандырылганың талазы-биле дуза өргүзер эвес, харын уругларның ортузунга культура-чыдыышкынның база спорт-массалыг ажылдарны организастаары олардан негеттинер.

Чаа-чаа школа-интернаттарны тургузары үргүлчүнүң кичээнгейин болгаш сагыш салыышкынын негеп турар. Грузия, Азербайджан, Латвия, Литва, Таджикистанда ындыг школаларның четкилерин калбартырыың планы чедиишкиннинг боттанып турар. Ынчалза-даа, коммунизмниң келир үедеги тургузукчуларын кижизидеринге бо ышкаш өөредилге черлериниң кайы хире улуг ужур-дузалыын чамдык черлерде ам-даа чедир үнелевейн турар. Бо чорук-биле эптежип болбас. Чер-черниң партия болгаш совет органнары чаа-чаа школа-интернаттар тургузарының күрүне планын күүседири дээш бүгү-ле хемчегларни алыр хүлээлгелиглер.

Совет чуртуң амыдыралынга, улус өөредилгезинге школа-интернаттар чугула черни эзлээринге дузалажыры — бүгү совет хөй-ниитиниң хүлээлгези.

(«Правданың» мурнуку үүлүнден).

Кайгамчыктыг хүннерге алдар кылдыр

Совет Армияның М. В. Фрунзе аттыг Төп Бажыңының Кызыл туктуг залынга туктар кинскип турган. ССРЭ-те хамааты дайынның тиилелгелиг доозулганының 40 чыл оюнга турасхааткан байырлалдыг кежээ маңаа ноябрь 15-те болган.

Хамааты дайынның болгаш Адачурттуң Улуг дайынының хоочун киржикчилери, офицерлер, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлөөлекчилери залга долдур олурушкан.

Президиумда Совет Эвилелиниң маршалдары К. Е. Ворошилов, С. М. Буденный, А. А. Гречко, М. В. Захаров, К. К. Рокоссовский, И. Х. Баграмян, А. И. Еременко, С. К. Тимошенко, Совет Армияның болгаш Шериг-далай флодунуң Кол политиктиг эргелелиниң начальниги армия генералы Ф. И. Голиков, ужар-чүүдүң кол маршалы К. А. Вершинин, адмирал С. Г. Горшков, куяк-танк шериглериниң маршалы П. А. Ротмистров, артиллерияның маршалы М. Н. Чистяков болгаш өскелер-даа.

«Дидими-биле базаалынар, эштер» деп революстуг гимниниң үнүнүн адаа-биле дайынчы туктарны сценага киирип келген, ол туктарның адаа-биле Кызыл Армияның кезектери хамааты дайынның хөй санныг фронтуларынга тулчуп турган.

Шериг албанындан халашкан генерал-майор С. П. Тимошков бирги туркестан совет полкунуң тугун быжыы-биле тудуп алган базып олурган. С. П. Тимошковтуң командылалы-биле сураглыг полк бүгү Ортаакы Азияны чоруп эткен болгаш бистиң чуртувустуң бо бүгү мурнуу кыдыын дайзындан бүрүү-биле хостаан. Ам бөгүн тук тутканнарның колонназынга базып ора хоочун дайынчының коммунизмни чедиишкинниг тургузуп турар улуг совет улустуң типилелгези дээш чоргааралдың сагыш сеткили хайныгып турган.

Кежээни ажытпышаан, Совет Эвилелиниң маршалы С. К. Тимошенконуң чугаалааны:

— Бистиң улузувус Совет күрүнениң туруп келгениниң баштайгы чылдарында берге болгаш хүндүлелдиг типилелгени чедип алган. Когаралдар эвээш эвес болган. Бистер бирги совет салгакчыларының эрес-маадырлыг чоруктарын кажан-даа утпас бис.

40 чылдың мурнунда интервентилериң шериглерин болгаш акгвардейжилерни ашкан чижеглээр чүве чок типилелгени чедип алыр арганы солдат шинельдерин кеткен чартык аш ажылчыннарга болгаш тараачыннарга берген күштүн дугайын армияның генералы И. В. Тюленев чугаалаан. Ол кайгамчыктыг күштүн үндезини — Коммунистиг партияны долгандыр совет улустуң сырый каттышканында.

Хамааты дайын болза Совет республиканың ажылчы чоннары кандыг тургузугну күзеп турарының дугайында бүгү улустуң саналының алышкыны болган. Ынчангаш бистиң черивистен бүгү дайзынны арыглап аштаар деп улус харылаан.

1896 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Ф. Н. Петров кежээге чүве чугаалаан. Москваның шериг округунуң мурнакчы кезээниң командири гвардия капитан Н. А. Уткин болгаш Москваның Суворов училищезинин кижизидикчилери хоочун дайынчыларга байыр чедирип чүве чугаалааннар.

Кежээниң түнелинде найысыладын уран чүүлүнүң мастерлериниң күжү-биле улуг концерт болган.

ЭЭН-КУРУГ ХОВУЛАРНЫ ШИНГЭЭДИП АП ТУРАРЫ

Узбек ССР. Ташкент области Янга-Ер хоорайдан 70 километр черде Голодная ховузунуң кур черлеринде № 6 совхозтуң девискээри турар. Мында чаа черлерни шингээдип алыры дүргени-биле чоруп турар. 1000 ажыг гектар черни андарган.

Чурукта: совхозтуң шөлүнде чер андарылгазы.

Фото К. Разыков биле К. Рашидовтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЮНЕСКО-нуң Кол конференциязында

ПАРИЖ. (СЭТА). ЮНЕСКО-нуң Кол конференциязының XI сессиязы ында эртип турар. ССРЭ-ниң төлөөлериниң баштыны С. Г. Лапин ноябрь 15-те чүве чугаалаан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң ЮНЕСКО-нуң Кол конференциязының XI сессиязынга чагаазын номчуурга, конференцияның киржикчилери ону канчаар-даа аажок кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкааннар.

Ында чугаалап турары болза: социалдыг тургузугнуң хевирин кижи төрелгетеннің шыңгыызы-биле чаартып турар төөгүнүң бо харыысалгалыг үезинде силерниң конференцияңар чыылган-дыр. Кижи төрелгетеннің өзулуг чечектелиишкининге болгаш бүгү улустарга материалдыг база культурлуг чаагай чоруктарның байлактарын тургузарынга бистиң бо үеависте бүгү-ле болдунар аргалар бар.

Делегейниң кырында дайынның кыжаныышкыны ам-даа диргелбишаан, ынчангаш аңгы-аңгы диптерде чүс-чүс миллион кижилер ашчукка, дарыг-аржыкка, хоозуралдаралга болгаш бижик билбес карңгы бүдүүлүк чорукка таваржып турар деп оон ыңай Н. С. Хрущев демдеглээн. Империалистерниң чорудуп турары чепсекти эндере бүдүрер чорук болза канчаар-даа аажок улуг материалдыг болгаш сагыш-сеткил курлавырларын кижи төрелгетеңден хунаап ап, делегейни айыылдыг халапче албадап турар.

Дайыннар болбас, боо-чепсек чок делегейни, мөлчүттүрген болгаш кулландыруктан улустар чок делегейни тургузарының улуг чаагай херээнге чыдыышкынның, әртемнің болгаш культураның талазы-биле Каттышкан Нациалар Организациязы дыка улуг салыышкынны киирип болур деп Совет чазактың баштыны демдеглээн. Чүгле бижыг тайбың турар үеде бүгү-ле чурттарның әртемденнери, культура болгаш чыдыышкын ажылдакчылары кижи төрелгетеннің мурнунда турар дыка хөй чугула айтырыгларны шиитпирлээринче угланган ёзулуг үреттүнелдиг кады ажылдажылганы боттандырып болур.

Тайбыңны болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазын быжыглаары-биле Совет Эвилели бодунуң талазындан хамааржыр чүүлдерни шуптузун кылыр.

Н. С. Хрущевтуң бижээни болза: әртемденнер, культура ажылдакчылары тайбың дээш улуг демиселге хамаарыла чок артыш ээлээрге бүзүрээр мен.

Тайбыңның болгаш кижи төрелгетеннің улуг херээнге төлептиг салыышкын болур шиитпирни ЮНЕСКО-нуң Кол конференциязының XI сессиязы хүлээп алыр дээрзинге идегелин Н. С. Хрущев илереткен.

Көдээге садыг ажылын экижидер

МОСКВА. (СЭТА). «Садыгны улам экижидериниң хемчегларының дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседири-биле чуну кылып турарыл деп айтырыгны Центросоюз чөвүлелиниң Москвага ноябрь 15-те ажыттынган дөртку хуралынга чугаалажып көрген.

Хереглекчилер эвилелдериниң даргалары — Россия Федерациязындан А. Галкин, Украин ССР-ден — Н. Сай, Белорус ССР-ден — Н. Абраменко, Узбекистандан — Х. Юнусов, Латви ССР-ден — Г. Ашманис олар илеткел кылгаш, көдээ черлерге садыг ажылдарының чамдык өскижиишкинерин демдеглээннер.

Новосибирскиниң, Ленинградтың, Саратовтуң, Сталинградтың, Башкирниң, Краснодарның, Чуваштың болгаш Россия Федерациязының өске-даа хереглекчилер эвилелдери эки ажылдап турар.

Украин ССР-ниң Закарпатта аъшчем магазиннери шуптузу боду хандырттынарының аргазы-биле ажылдап турар.

Минск областың Клецк райпотребсоюзтуң, Фергана областың Чустск райпозунуң болгаш өске-даа черлериниң магазиннеринде мурнакчы аргаларны эки ажыглап турар.

Оон-биле кады көдээ чоннуң садыг хандырылгазында четпестерни ол хуралга база илереткен.

СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы А. Н. Косыгин ук хуралдың ажылынга киришкен.

Чеди чылдың маадырларының портреттери

ОРЕЛ. (СЭТА). Бистиң хүннериниң маадыларының дугайында очерктериниң хөй номарын тургузар деп «Правда» солунуң редакция коллегиязының кыйтырыынга харыы кылдыр Орелдуң чурукчулары чеди чылдың мурнакчы кижилериниң элээн хөй портреттерин бижиир деп шиитпирлээннер.

Хөй мастерлер ам безин көдээ черлерге чорааш келгеннер. Новодеревеньковск районуң «Хомутовский» совхозунга чурукчулар хөй-хөй төлептиг кижилерге ужурашкан. Чурукчу А. Курнаков ногаа ажылдакчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Р. Замуруев-биле танышкан болгаш оон портредин бижип эгелээн. Чурукчулар Г. Дышленко, В. Дудченко, В. Каськов совхозтуң дээре кижилериниң, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының портреттерин бижиирин эгелей берген.

КАШИНО СУУРГА БОЛГАН БАЙЫРЛАЛ

КАШИНО. (Москва областың Волоколамск району), ноябрь 14. (СЭТА). Ол — 40 чылдар мурнунда болган. Москва губерниязының Волоколамск уездизиниң Кашино суурунуң тараачыннары чуртка бир-ле дугаарында көдээ электростанция тудуп тургускаш, Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң Даргазы В. И. Ленинниң адынга Кремльче чагаа чорутканнар.

«...Бо ноябрьниң 14-те, Кашино суурга электрилиг чыруткының ажыдыышкыны болур ынчангаш аная чедип келирин, тараачыннарның казанактарынга электрилиг чыруткыны көргеш, бистиң өөрүшкүвүске кээп каттыжарын сеткиливис ханызындан дилеп тур бис. Тараачыннар болза хааннарның эрге-чагыргаларының үезинде ол дугайын бодап-даа чыпес турганнар...»

В. И. Ленин Н. К. Крупская-биле калы 1920 чылдың ноябрь 14-те Кашинога чеде бээрге, тараачыннарның өөрүшкүзү дыка улуг болган. Улуг баштыңчы чылыг болгаш сеткилиниң ханызындан беседазынга көдээниң ажыл-ижин сонуургап, ам тараачыннар чүүү кылып турарын, Совет эрге-чагырганың үезинде ажыл-агыйны канчаар чорудуп турарын тодаргай айтырып, чугаалашкан.

Оон бээр 40 чылдар эрткен... «Ильичиниң лампочказының» төрээн чери — 12 суурланы каттыштырган улуг ажыл-агый «Ильичиниң оруу» колхозтуң төвү—Кашино суур ноябрь 14-те байыр шинчи кире берген турган.

Аная электростанцияны ажылдадып эгелээн болгаш В. И. Ленинниң Кашинога чораан хүнүнден бээр 40 чыл болганынга турасхааткан колхозчуларның байырлыг хуралы колхозтуң Культура бажыңынга 14 шак турда эгелээн. СЭКП ТК-ның Президиумун Н. С. Хрущевту баштадыр хүндүлүг президиумге чыылганнар чаңгыс үн-биле сонгаан.

Индирде колхоз баштаар черниң даргазы Н. М. Корбанов. Ленинчи чагыгларны амыдыралга боттандырбышаан, ук көдээ ажыл-агый артели бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседип турарын ол чугаалаан. Амгы үеде ажыл-агыйның орулгазы алды миллион рубль ажып турар. Электрижидилге түүлге колхозчуларның амыдыралынче эвес, харын ниитиниң бүдүрүлгезинче база улам ханылаан.

Ильич-биле төөгүлүг ужуражыышкынның киржикчилери—хоочун колхозчу Иван Степанович Ошмариннин болгаш Ефросинья Осиповна Малофееваның сактыышкыннарын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан.

СЭКП-ниң Волоколамск райкомунуң секретары В. К. Месяц болгаш СЭКП-ниң МК секретары А. С. Панкратов болгаш өскелер-даа байырлыг хуралга база чүве чугаалааннар.

«Ильичиниң оруу» колхозтуң төлээлекчилеринге СЭКП райкомунуң болгаш райсоветтиң күүскомунуң Хүндүлүг бижиктерин тывыскан. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчылары өртектиг белектерни алганнар.

ОЛАРНЫҢ АТТАРЫ ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Чеди чылдың кижилери

Оон мурнунда колхоз конторазынга дугурушканывыс ёзугаар эртен эртежик Мөрен суурдан Төре-Хөлдүң малчыннарынга баарыбиле колхозтуң «Москвичизинге» олурупкаш, хапкан бис. Төре-Хөлдүң № 2 хой фермазының эргелекчизи Дарый-Хөө Чанзанович Хаңгай: бир-тээ солун ажылдакчызы кижи болганыңарда, бистиң фермаңың мурнакчы хойжуларын чурукка тыртпып, солунга үндүрүп көрүңер—деп, шээр малдың чаш төлүн менди ап, оон дугун хөйү-биле дужааган, ам кыштаглаашкынга чогууру-биле белеткеттинген малчыннарның дугайын орук ара чугаалап чорду.

Тес шынаазының, Төре-Хөл хоозунуң оюк-деликтиг, оңгар-чиңгилдиг берге оруу-биле, мурнунда Совет Армияның хүрээлениге тура, ужар чүүлдүң техниктиг училищезин дооскан, ам колхозтуң механиги, дуржулгалыг чоланчы Кезегети Мижит, Кызыл — Ийи-Тал аразының асфальтылыг орукка дег, торлуш чокка дүрген болгаш чымчак хап орда: колхозчу араттың оглу дөрт дугуйлуг машинаны дөрт даванныг аъдындан артык чагырып апканы чаа амыдыралдың чыруткылаңчак күчүзүн боду-ла сагындырып кээр болду.

Төре-Хөлдүң бодунга четкелек чорувуста, Дарый-Хөө Чанзанович:

— Оожумнат. Дөө бора оргажыктың артында Алдын-оол сугнуң аалы ында—дигеш, борбак-борбак хараганнар шыва алган, кадар оттуг, агы-каңгы чыды думчукка келир ол оргажыкче айытты.

Оруктан ээй тырткаш, демги хараганнарның ара-аразы-биле эрттип чораш, хенертен кожа ийи өгге хап келдивис. Каш катап чорбас болза, маңаа азары чугаажок. Ындыг-даа болза ферма эргелекчизи Хаңгай ашак, чоланчы Кезегети Төре-Хөлдүң күзег кыштагларын хамаан чок, ында кызыы кокпаларны доозазын билир, маңаа чадаг, аттыг, машиналыг чоруп, шагның дөрт эзлчээнде малчыннар кезип шаг болган улус-тур ийин. Ынчангаш чедип барып чугаалажыр дээн хойжуларывыска саат чок чеде бергенивис ол.

Аалдың хүн ажар талазында улуг катой кажаанын чанында өгге кире бердивис. Чугаакыры сургей, чазык шырайлыг, кижи ортузу четкелек херээжен кижи бисти дөрже чалап, амыр-менди айтырып хүлээп алды. Ол—колхозтуң мурнакчы хойжузу Ыңаалай Чызылаа дээрзи болду. Бо коъданда нарын дуктуг ирттер. 1960 чылда Чызылаа угбай өөнүң эзи Сергей. Алдын-оол-биле ирт бүрүзүнден-не 4,5 килограмм дуктуг кыргып ап, хөй дукту белеткеп, күрүнеге садарының талазы-биле социалистиг чарышка тиилекчи болган. Малынга ынак, кылган ажылынга харыысалгалыг Чызылаа ирттериң чайгы семиртилгезин кончуг эки чоруткан, чүл дээрге, ам оон ходан ирттеринде ортумактан өрү эвес семис ирт чок. Катон кажаада турар болгаш ирттериң дуктериниң силин аажок.

Бо чүлүн кыштаглаашкынга хойжу Чызылааның өг-бүлези база эки белеткелдиг. Кыштаг чоотунда боттарының күжү-биле хойжулар 7 тонна сигенни кезип белеткеп ап, бир чаа кыштагны бүрүн дерип алганнар. 1961 чылче бо өг-бүле бедиткен хүлээлгени алган: ирт бүрүзүнден 5 килограмм дукту кыргып алыр.

Ыңаалай Чызылааның аалындан, ол мурнакчы херээжен малчынның күш-ажылчы чедиишкиннеринге өөрүп, сеткил амыраап аттаңгаш, төрүүр хойну чеди чыл ажыг үеде малдап турар Көк Дунгаановна Баажайның аалынга чеде бергеш, оон ажыл-ижибиле таныштывыс. Кылын хар чаггаш шээр малга, ылаңгыя оон төлүнге айыылдыг кыш болза-даа, бо кызымак малчын хураганнарны менди алырынга дээрелериниң санынга киреирин уйгу-чыдын чок, эрестиг күш-ажылы-биле бо чылын чедип алган.

— Шээр малдың чаш төлүнге ажаалда эң чугула чүве болгай. Иезиниң сүү-биле хандырбышаан, оон чаш малды чемге чаңчыктырары чугула. А ол ышкаш чаа оолдаан хойга немелде чемнерин каш хонуктарда үзүк чокка бээри оон катап күш-шыдал киреринге кончуг ажыктыг. Ынчангаш бо чылын боттарывыстың күжүвүс-биле 13 тонна көк сигенни Ак-Оорга деп черде кыштаг чанында белеткеп алган бис— деп, Көк Дунгаановна кыштаглаашкынга белеткелин чоргааралдыг чугаалады.

Бо хоочун малчынның өг-бүлези кыштаглаашкынга бүгү талалыг белеткелдиг. Оон кыштаанда хой, хураган кажаалары чылыглаттынган болгаш хой алаанга төгер өдек база бөлдүнген.

А. БЕГЗИ.

Эрзин районнуң «Мөрен» колхозу.

ЧУРУКТА: Б. Көк.

ЧУРУКТА: Ы. Чызылаа.

Фотолары авторнуу.

Удуртулганың стилин экижидер

Сөөлгү үеде Эрзин район областың база-ла дээре ажылдыг райончарының бирээзи болуп, чамдык эгелекчи саналдарны кодуруп, областың күрүне мурнунга хүлээлгелерин күүседиринге багай эвес түннелди чедип ап турган. Районнун колхозтары организас-ажыл-агый талазы-биле быжыккан, колхозчу араттарның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деннели влээн бедээн. Колхоз бүдүрүлгезинің мурнакчылары болгаш хөй-ниитичи активтер өскен.

Ынчалза-даа СЭКП райкомунуң аппарадының ажыл стилинге чамдык четпестернің болгаш частырыгларның бар болуп турганы сөөлгү үеде илерээн, ам оларны чайладырынче угланган хемчеглерни ап турар. Ол четпестернің болдунганының кол чылдагааны болза, ажыл-агыйга партийжи удуртулганы боттандырарда райкомнуң секретарыларының талазындан кадрларны кижизидер, ажылда четпестерни эдеринге оларны өредир аргаларны хереглевейн, оон орнунга шуут-ла чагырар болгаш дужаар аргаларны колдатканы болур.

Партия райкому бодунун бюро хуралдарын, пленумнарын багай белеткелдиг болгаш чавыс деннелдиг эртирип база үндүрген шиитпирлернің күүселдезин организастаар болгаш хынаар хемчеглерни четпес боттандырып келгеп. Эрткен өтчеттуг үеніп иштинде партия райкому чангыс-даа шиитпирніп күүселдезин хынаваан болгаш бюрога тургуспаан. «Чаа орук», «Коммунизмче орук», «Кызыл сылдыс» колхозтарының чамдык мурнакчы хойжуларының төрүүр 100 баш хойга онаштыр чүс ажыг хураганнар алыр дугайында эгелекчи саналдарын деткээн шиитпирніп күүселдезин безин райком сонуургап көрбээн. Эрткен чылдың октябрьда болган районнуң отчёт-сонгулдалыг партия хуралынга коммунистернің кылган шүгүмчүлелдиг саналдарын күүседир, мурнакчы дуржулганы нептередир дугайында партия райкому делегеренгей доктаалдарны үндүргүлээн болза-даа, дыка хөй хемчеглер күүсеттинмейн арткылаан.

Партия райкому шиитпирлернің күүселдезин организастаар ажылче бодунуң килдистерин, партия организацияларын, райкомнуң кежигүннерин болгаш өске-даа активтерни четпес эвилелдеп турар.

—Шиитпирлернің күүселдезин организаставайн тургаш-ла, бир домей айтырыгларны хөй катап чугаалажыр, колхозтар даргаларын ажылдан чардыктырар оларның кылза чогуур ажылдарын холгаарлаар база оларны хенертен сыындырар чорукту партия райкому болдуруп келген — деп районнуң отчет-сонгулдалыг партия хуралынга коммунистер шүгүмчүлен турганнар.

Партия райкомунуң секретарылары эштер Чымба, Ширап олар партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдар талазы-биле килдистер эргелекчилеринге тодаргай айтышыкыннарны бербейн, оларның ажыл-чорудулгазынга дуаалаар хүлээлгезин ыракта-ла чедир күүсеттейн келген. Ажыл-агый организацияларының үүрмек ажылын холгаарлаар чорук оларның практиказынга чанчыл болган, оон түннелинде чамдык чугула партийжи ажылдар чоруттунмайн турган. Районда он партия эге организацияларының сезинде СЭКП-ниң Уставы хажыттынган: райкүүскомда, оон шагдаа салбырында партия организациялары 4 айларда, «Коммунизмче орук», «Мөрен» колхозтарда —3 айларда партия хуралдарын чыылдырбаан чоруктар ол дугайын тодаргай херечилээн.

Колхоз бүдүрүлгезинің мурнакчыларын, ылангыя хереженнерни партияның хүрээленинге хүлээп алыр ажылды партия райкому кичээнгейге албайн келген. «Коммунизмче орук», «Чаа орук», «Кызыл сылдыс» колхозтарда партия организациялары сөөлгү ийи чылдарда партияга чаңгыс-даа кижи хүлээп албаан. Бо чылын комсомол райкомунуп рекомендациязы-биле чүгле 3 кижини партия кежигүнүнге хүлээп алган, а назы-харының эрткени-биле 30 кижи комсомолдан үнген. Районда саанчы, кадарчы аныяк хереженнер коммунистернің саны кончуг эвээш.

Партия райкому кадрлар-биле ажылды кошкак тургускан, ол айтырыгны бюроларга, партия организацияларының хуралдарына чугаалажырын организаставаан. Партия райкомунуң чамдык бюро кежигүннери аныяк кадрларны удуртур ажылга депшидериниден көргүп, сестир хөөннерни болдуруп, эртембилии чавыс-даа болза практиктиг кижилер ажыктыг дээр шын эвес турушту эзлеп турар. Удуртур ажылда кадрларның үштүн ийи кезээ ортумактан куду билиглиг болуп турар. Партия райкомунуп номенклатуразында ажылдакчыларның 40 хуузу бюрога бадылаттынмаан, оларның хөй ферма эргелекчилери, бригадирлер.

Чамдык албан, организацияларда кадрларның ажылдан халажыры хөй болуп үргүлчүлевишаан. Сөөлгү бүдүн чартык чылдың дургузунда райкүүскомнуп секретарынга 5 кижи, ниити килдис эргелекчизинге 4 кижи солушкан, Бай-Даг, Эрзин кедээ Советтернің даргаларынга, колхозтар фермаларының эргелекчилерінге, бригадирлерге кадрларның солчур чоруу хөй. Бо чылын болуп эрткен отчёт-сонгулдалыг хуралдарга партия эге организацияларының секретарыларының 70 хуузу халашкан. Колхозтарда партия организацияларының хостаткан секретарыларын чогуур белеткелиг кижилер-биле быжыглаар дугайында партия обкомунуп айтыышкыны күүсеттинмээн.

СЭКП райкому болгаш партия эге организациялары партийжи-политиктиг ажылды амыдыралдан хоорук болгаш доктаамал эвес чорудуп келген. Лекциялар номчулгазын район, колхоз төптеринге, фермаларга, бригадаларга колдаткаш, малчыннар ортузунга, ылангыя хойжуларга кончуг ховар чорудуп турар. Номчуттунган лекцияларда кодээ ажыл-агый болгаш мурнакчы дуржулга дугайында темалыг лекциялар кончуг эвээш.

Ажылды партийжи ёзу-биле көрбейн, шын түнневейн, күрүне мегелээр, үстүү черлернің мурнунга меге медээ киирер чоруктун фактылары районда бар. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхоз сиген планын күүсеткен дээш партия райкому болгаш райкүүском шилчиир Кызыл тукту аңда тывыскан, а хынаддадан илерээни болза, ол колхоз сиген кежилдезинің талазы-биле өскелерніп эң-не доразы болган.

Район бо чылын дуктун, эштин, суттүн планнарын күүсетсе-даа, малдың баш санын өстүреринің, төрүүр 100 баш малга онаштыр оон чаш төлүн алырының, мал чемин белеткээринің, тараа, ногаа, кукурузадан дужут алырының, тудугларының болгаш ажыл-агыйның өске-даа алырларының планныг онаалгаларын күүсетпээн. Мал ажылының перспективтиг айтырыглары — малдың уксазының экижидилгези болгаш продуктулуун бедидери дыка четпес чоруттунган.

СЭКП райкомунуп бирги секретары эш Чымба биле райкүүскомнуп даргазы эш Аракчаа олар тус-тус ажыл-агыйларның байдалын өренип көрбейн-не, удуртулгага негелдени күштелдирер чүве дижип алгаш, чамдык удуртукчу кадрларны күштээр, түрүп коргудар, оларның негелде-дилеглерин кичээнгейлиг көрбес база чөптүг шүгүмчүлелди деткивес чорукту болдуруп турганнар.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуп удуртулгазында үстүнде ышкаш өске-даа четпестерни болгаш частырыгларны кыска хуусаада чайладып, бодунуп ажылының стилин үндезини-биле экижидерин, кадрларны четпестер-биле эптешпес ёзуга кижизидерін, оларның чогаадыкчы инициативазын бүгү арга-биле калбартырын партия райкомунуп секретарыларына СЭКП обкомунуп бюрозу дааскан. Партия организацияларының отчёт-сонгулдалыг хуралдарынга, районнун партия хуралынга болган шүгүмчүлелдерден чогуур түнелди СЭКП райкому кылыр ужурлуг.

К. ЧАМЗЫРЫН,
СЭКП обкомунуп инструктору.

ЧЕДИ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

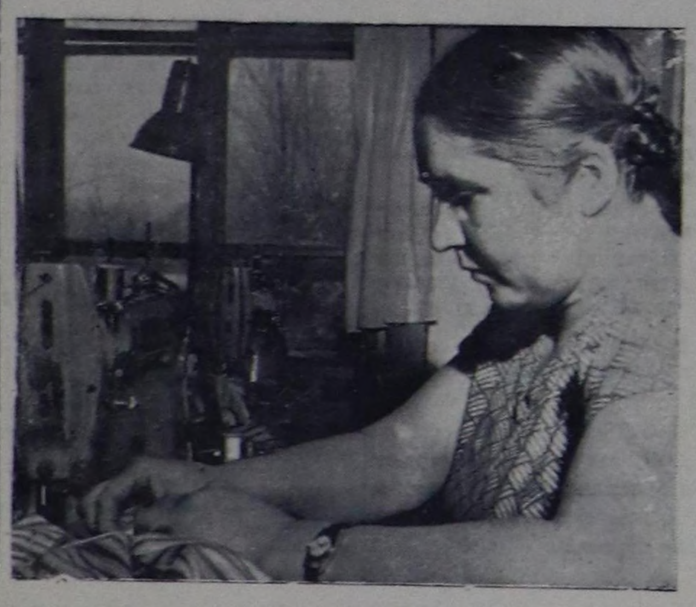

Кызылдың даараныла комбинадының бригадалар аразында социалистиг чырыкынга улуг, биче херээжен улустуң янзы-бүрү платьелерин даараар алдыгы бригада бирги черни эзлээн. Платьелер даараарынга ол бригадада даараныкчы мастер Н. Вахрушева онза шылгарап, ай санында нормазын 167 хуу кылдыр күүседип турар.

Чурукта: даараныкчы мастер Н. Вахрушева.

Фото В. Лутковтуу.

ССРЭ-ге хамааты дайынның доозулганындан бээр 40 чыл болганына

Тывага болган хамааты дайын

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези-биле Англияның, Францияның, АКШ-тың база Японияның империалистери канчап-даа эптежип шыдаваанар болгаш ажылчыннарның, тараачыннарның Совет күрүнезинге удур чепсектиг ажык халдаашкынны белеткээннер. Эрге-чагырганда дужур октаткан иштикинің контрреволюстуг бөлүктери — капиталистер, помещиктер, кулактар база биче буржуаз партияларның кежигүннери эсерлер, меньшевиктер — даштыкы монополистер-биле чангыс эвилел, чангыс фронт болуп алгаш, оларның шериг күжүнге даянгаш, хамааты дайынын эгелээннер.

1918 чылдың чайынында Совет республика канчаар-даа аажок варберге байдалга таварышкан: дайынынар чурттун улуг кезиин эжелеп алган. Совет улус Коммунистиг партиянын, улуг Лениннің башталгазыбиле дижинге чедир чепсегленген иштики, даштыкының хөй санныг аг-шериглеринге удур маадырлыг демиселге кедурлуп үнген.

1918 чылдың ийиги чартында Тываже ак гвардейжи колчакчы шериг отрядтары, а 1919 чылдың чазынында Тываның барын районнарынга кыдат милитаристернің, мурнуу районнарга моол феодалдарның эжелекчи шериг отрядтары база-ла кирип келгеннер. Даштыкы интервентилер болгаш ак гвардейжи күштер Тываның девискээрин тус-тузунда ээлеп алгаш, Тывага тургустунган баштайгы Советтернің удуртукчуларын, активчилерин, тыва араттарны аар-берге шаажылалга таварыштырып, дерзии дужок чорукту үүлгедип турганнар. Тываның феодал-теократ идегеттери эжелекчилернің чөленгиижи болуп, чоннуп демиселин базарынга бүгү-ле аргаларбиле интервентилерге болгаш ак гвардейжилерге дузалап турганнар. Чадаананың алдыы хүрээзиниң улуг ламазы Чамзы хамбы 1919 чылда Омск хоорайга чеде бээрге, оон актарга кергүскен «алдар хавыяазы дээш» ону адмирал Колчак Ыдыктыг Анна деп орденнің ийиги чергезибиле шаннавышаан, 20 муң мөнгүн ашкыны берген.

Интервентилернің, ак дээрбечилернің база тыва феодалдарның чаңгыс эви турза-даа, Тываның ажылчы чону Совет Армияның, Сибирьнің Кызыл партизаннарының чайыннанчак тиилелгелериниң салдары-биле ок-боозун холга туткаш, демиселче кедурулген. 1919 чылдың апрель айда Хемчиктің девискээринге араттарның ак гвардейжилерге удур боо-чепсектиг тура халыышкыны үнген. Хемчикке эгелээн тура халыышкын удаваанда Тывага чурттап турган орус тараачыннарның актарга удур тура халыышкыны-биле каттышкаш, колчакчыларга аштырыышкынны таварыштырган.

1919 чылдың күзүнүнде Кравченко биле Щетинкиннің партизан армиязы Тывага келген. Бо дээрге, Сибирьнің күштүг партизан отрядтарының бирээзи болур, Колчактың тылынга чедиишкинниг демиселди чорудуп турган. Сибирьнің алдарлыг партизаннары 1919 чылдың август айда Кызыл хоорайга есаул Бологовтун ийи муң ажыг кижилиг шаажылакчы отрядын туюлунга чедир чылча шапкаш, дедир ээп, Саянны ажа берген. Бологовтун ак гвардейжи отрядын узуткааны Тываның чонунга улуг дуза болган болгаш чоннуп демиселин сорук киирген. Бо үеде Кызыл Армия шиитпирлиг шавар халдаашкыны-биле Сибирьнің девискээринге улам-на ханылап, Тываның кызыгаарынче чоокшулап олурган.

1920 чылдың май айда Тывага каттышкан партизан отряды организастаттынган. Оон командиринге Сергей Кузьмич Кочетов сонгуттурган. С. К. Кочетовтун партизан отряды тургустунганы-биле Тываның ажылчы чонунуп демисели улам-на калбарып, 1920 чылдың дургузунда Тываның девискээринге чоруп турган Сафроновтун, Мелегиннин дээрбечи ак бөлүктерин бүрүү-биле узуткаан.

1920 чылдың ноябрь айда Корнет Шмаковтун дээрбечилери чылча шаптырган. Ол үеде Шмаковтун штабы Баян-Кол суурга турган. Ак дээрбечилерге удур халдаашкынны Ус районнуп кызыл партизаннары-биле Кочетовтун отряды кады чорутканнар. С. Колчаковтун отряды Улуг-Хемнин солагай эрии-биле, а А. Филипповтун Устан келген партизаннары он талакы эрии-биле ак дээрбечи бөлүктүн үзүзү болуп турган Баян-Кол суурже чорупканнар.

Актарның оруктарга тургузуп каан таныылдарын узуткааш, кызыл партизаннар суурже хөме таварып киргеш, кыска тулчуушкуннун соонда Баян-Колду ээлеп алганнар. Тулчуушкуннун түннелинде 40 хире актар өлүрткен, ээлэн хөй тутту-ган. Ээлэн күштүг болуп турган Шмаковтун бөлүү ынчаар узуткаттырган.

1920 чылдың ноябрь төнчүзүнде, Тываның девискээринге Кызыл Армияның доктаамал кезектерін киргеен. Кызыл Армияның кезектерин киргени ангы талазы-биле күштерніп дензигүүрүн ажылчы чоннун талазынче чайгылдырган болгаш чоннуп революстуг демиселин идепкейжиткен база иштики, даштыкы дайынларга удур араттарның демиселинге шиитпирлиг немек болган. Тываның девискээринге чоруп турган ак дээрбечилернің артынчыларын Кызыл Армияның кезектериниң дузаламчызы-биле долузу-биле узуткаан. Ынчалза-даа барыын районнарга кыдат милитаристер артпышаан турган болгаш Тываның хосталырынга ол эжелекчи отрядты чок кылыры негеттине берген.

1921 чылдың март айда чепсектиг араттар кыдат милитаристернин эжелекчи отрядын Чадаанага болгаш Шагзан-Арыг адаа Даг-Ужу деп черге туюлунга чедир чылча шапкан. Кырган партизаннарның сактыышкыны-биле ол согуушкун мынчаар болган. Даң чаа-ла хаалап орда эжелекчилернің паараныныың мурнуу талазында арыга кедеп чыткан араттар боолавышаан, бурунгаарлаан. Уйгузу-биле девидээн кыдат шериглер баш суггар чер тыппайн, боо-моңгузун октапкаш, ынай-бээр чаштынарын оралдажып чүүржүп эгелээрде, паараннар артындан база боолап эгелээн. Тулчуушкуннун түннелинде чаңгыс-даа милитарист диріг үнмээн. Чадаанага турган бөлүк кыдат милитаристер база-ла шак ындыг байдалдыг чылча шаптырганнар.

Кыдат милитаристернің эжелекчи отрядын узуткааны Тываның ажылчы чонунуп улуг тиилелгези болган. Ынчалза-даа удаваанда Тываның ажылчы чону Кызыл Армияның келектери-биле Барыын Моолдан халдап келгилээн атаман Казанцевтин, генерал Бакичиниң ак дээрбечи шериглерин чылча шавар ужурга таварышкан.

Мынчангаш хамааты дайынның чылдарында Тываның ажылчы чону иштикиниң болгаш даштыкының дарлакчыларынга удур маадырлыг демиселди улуг орус улус-биле кады чорудуп, чүгле Кызыл Армияның кезектериниң, кызыл партизаннарның дорт дузазы-биле хосталганы чедип алганнар. Чоннуп демисели үр болгаш дар-берге болган. Арат чоннуп хосталгазы болгаш келир үеде ааскежии дээш кадыг дошкун демиселге хөй-хөй орус, тыва демиселчилер өлгеннер. Ынчалза-даа дөртен чылдар мурнунда төккен хан халас барбаан. Тываның чону Улуг Октябрьның тиилелгелиг тугунуп адаа-биле аас-кежиктиг хөгжүлдени чедип ап, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының ачызында бодунуп хөгжүлдезинде кайгамчыктыг чеднишкиннерни чедип алгаш, ам коммунизмниң бедиктеринче бүгү совет улус-биле бир домей бүзүрелдиг базып орар.

В. ОЧУР.

Партизаннарже чорупканнар

(С. Токаның „Араттың сөзү“ деп тоожузундан)

Бир муң тос чүс он тос чылдың дошкун күзү турган.

Щетинкиннің партизан армиязы Минусинск болгаш Урянхай крайның ак гвардейщиназының кол одаа — Бологовтун болгаш өске-даа колчакчыларның дээрбечилерин чылча шапкаш, ынчан Колчакты чылчашавары-биле төп Россиядан Сибирьже кел чыткан Кызыл Армияның доктаамал шериглеринге каттыжып алыр дээш, дедир — Минусинск — Красноярскиже шимчеп чоруп турганнар. Щетинкиннің партизан армиязы-биле Кочетовтун болгаш Хлебниковтун бо черги партизаннары база чорупканнар. Ноиннар, ламалар болгаш кулактар кызыл партизаннарның чораанына өөруп. ядыы араттарны болгаш орус хөлечиктерни базымчалап эгелээннер.

Щетинкиннің партизан армиязы чоруурунун мурнунда Тере-Хөл районга чаштынып турган садыгжы Сафроновтун болгаш кулак Мелегиннің дээрбечилери Каа-Хем районнуп Сарыг-Сепке болгаш оон чоок-кавызынга дерзиилеп турганнар. Ылаңгыя Чолдак-Степанның оолдары дедеп тургулаан.

Каа-Хемни дургаар чаа-чаа партизан кезектер чыгдынып эгелээн, ынчалза-даа олар амдызында дайынчы тулчуушкуннарын эгелевейн турганнар. Ак дээрбечилер партизаннап чоруткан тараачыннарның кодан-турлаан үреп, оларнын-биле харылзаалыг турган бүгү кижилерни туткулап алырын оралдажып турганнар.

Дээрбечилер суурдан аткаарлаан. Терзиг чоогунда аалдарже халдааннар. Олар өглерниң бирээзинге бистин Санчаавысты тудуп алганнар. Санчаа Сарыг-Септен Тарбаган, Веденей Сидоров болгаш өске-даа хөлечиктер-биле кады чоруткаш, партизаннар удуртукчузу Сергей Хлебниковка холбаачы болуп ажылдап турган.

Тус черниң кулактарынга орус хөлечиктер-биле кады хөлечиктен турган чылдарының дургузунда, Санчаа байларны көөр хөөнү чок апарган. Каа-Хем кожуунга тулчуп чоруп турган Хлебниковтун партизан отрядынга Санчаа эн мурнап кирген тываларның бирээзи болуп турган.

Ак-дээрбечилер Санчааны Терзиг-Аксының чоогунда Бозураа деп черже сөөртүп аппарганнар. Олар ону онгар дүвүнге баглаан, диригге хөөп каапканнар.

Аванны чаасканаа каарындан коргуп турган мен. Чүгле эргежок чугула апарганда Сарыг-Сеп кирип, акым Бежендей биле угбаларымны эргип көрүп тургулаан мен.

Кезек үеде Каа-Хем шыыпын апарган. Тываның чөөн болгаш Төп суурларындан чаа-чаа партизан отрядтары, Щетинкиннің партизан армиязындан ээп келген Сергей Кочетовтун башталгазы-биле Хем-Белдиринче сөктүп кээп турарлар деп медээлер келгилеп турган.

Бистің черлериниске партизаннар читкилей берген. Ону мээн кожайым Чолдак-Степан ажыглай берген. Бир катап ол, урдунуп-зайдынып, карактарын дуглай берген бажынын өл дуктерин аткаар шелдинмишаач, маннап келди. Чолдак-Степан кылыктаныш калчаараан, тынар белин харыы чок, чүгле хөөлээр турган:

— У-у-у!..

Бичии ийинче баскаш, киргирейдир:

— Ядараан кулугур, а-а-а! Көргей сен-де! Сээн партизаннарын чоруй барган — ам олар чок болгай! Го-го-го! Ямбыланып алганынар оон-биле болганы ол. Хосталганы кайы-хире көрдүнер!

Бистер ыытташпадыыс. Авам дандазын кактап, таапкы тип олурган. Оон отче доңгайгаш, хоюг таакпылыг дандазының бажына хөмүржүгеш салып алгаш, дандазының оду кылайып чыда, өжүп каарындан корткан чүве ышкаш, агаарны дургендүрген киир тыртынгылааш, соруп өгелей берди. Оон куу чаактары бирде ыйылдандыр хандыр киир тыртынып, бирде база катап-ла хере үрдүнүп кээр турган. Авам бодун туттуна аарак, оожум айтырды:

— Чүге келдиң, кожай?

Чолдак-Степан холдарын быктынга даянып, байлаңчыктар сыырып турган аңгыр ышкаш, бажын кедеңнетпишаан, кара сагыштыг каттырадыр.

— Го-го-го! Чүте келдиң де! А кандыг херек ужун сээн ыдың оглу дезип келгенил ынчаш? Кандыг таварылга-биле мээн Хоорумну кызылдарга берипкенил? Ам болзун! Чоруулунар!

Минута хире болган болза, эрги чан-биле Чолак-Степан мээн бажым дугундең сегирип алыр турган. Мен чадырдан унуп чоруй баардым. Мээн соомдан Чолдак-Степан метпирээре берген унуп келди. Хончузундан кымчы ушта соп эккелгеш, орукче бажы-биле имнеди. Мен турган черимден шимчеведим.

Чолдак-Степан дап берип келди. Ол, мени эриидээр деп бодаап аннып келди. Ол аразында авам анаа хенертен чеде хонуп келген. Авам кожайның холундан сегирип алгаш, орустап алгыра-дыр:

— Бужар чүве кылбанар! Бужар чүве кылбанар!

Кожай, авамны бак сеглеп, хөөгейнип тур.

Авам туттунуп шыдавайн баргаш, оон арнынче дүкпүрүпту. Чоогунда кижилер бар ирги бе дээш, дескиндир көргүлээш, авамче чоокшулай бердим. Авамның канчап баары ол? Авам дискек кырында тур бе? Чок — черде, шаандакының тоолун чугаалап орган чүве ышкаш, ынай-бээр чайлыгайнып олур. Оон бажын куду хан агып бадып тур. Чолдак-Степан хая көрүп алган, кымчызының дудазын чодуп тур.

Мээн даш туткаш, кожайже бар чыдарымны көргеш, авам мени:

Сокса! Сокса! Ол ам чүве кылып шыдавас — деп мени доктаадыпты.

Дараазында хүнде Идам-Сүрүнүч элчилери четкилеп келди. Олар, бир эвес мен, кожайның мурнунга буруумну билинмейн, ону дыңнавастап турып бээр болзумза, «тос эриибиле» торгаар бис деп авамны коргудуп турганнар.

— Байырлыг, авай! Мен чораан, көрүп көрейн... Авам мени үдеп тура:

— Барып көр. Ядыыларны камгалаан хоойлу дурумнуг кижилерден диле, ындыг кижилер чок эвес, бар! — деп чугаалады.

Хөй-ниитиниң салдарының күжү

Чөөн-Хемчик районнун Чыргакы кедээ Советинге эш-хуузунун судун чоннуп ниити хуралынан 1959 чылда 5 кижи составтыг сонгуп тургускан. Оон бээр барык чыл чедип турар. Бо аразында эш-хуузунуп судунуп чорудуп келген ажылын оон даргазы эш М. Сайын чоокта чаа болган ниити чоннуп хуралынга илеткээн.

Эш-хуузунуп судун тургускан чорук хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарга удур демиселди улам-на күштелдирер херекке шиитпирлиг рольду ойнап турарын илеткелчи болгаш санал берген эштер демдеглээн. Эрткен үеніп дургузунда эш-хуузунуп судунуп хуралы 14 катап болган. Ол хуралдарга 3840 ажыг ажылчы чон олуржуп, олар шупту 68 янзы-бүрү херектерни көрүп шиитпирлээринге киришкеннер. Эш-хуузунуп судунга көөрүбиле кирген херектер боттарының характериниң талазы-биле дыка янзы-бүрү: арагалааш хөй-ниити черлеринге, кудумчуларга чурум үреп, ыыт-шимээн үндүрүп, ужуп-туруп база оон-даа өске чурум чок чүүлдер кылган дугайында 26 херек, биче хулиган үүлгедиглер кылган дугайында 25, прогул кылган дугайында 9, хуузунда арага кылып, нам, чазактың айтыышкыннарын хажыдып турган дугайында 6 болгаш оон-даа өске чамдык херектер кирген.

Эш-хуузунуп суду үстүнде херектерни бодунуп хуралдарынга чоннуп калбак киржилгези-биле көргеш, буруулугларга кижизидилгениң бүзүредир, буруузун билиндирер, сагындырар, а эргежок болган таварылгаларда донгудар дээн ышкаш, өскеда янзының хемчеглерин көргүзүп турган. Судтун болгаш чоннуп бо хемчеглери кижилерни кем-буруулуг херектерден чайладырының дыка дээштиг чепсээ болуп, кижилернің миннип эттинеринге улуг кижизидилгелиг салдар болуп турар. Ол дугайын фактылар чугаалап турар. Мурнунда чылдарда Чыргакы кедээ Советтен чылдын-на дыка хөй кижи кемниг херектерни кылып, шиитпирип чоруп турган, а 1959 чылдан эгелээш, тодаргайлаарга, бистің Советке улусчу дружинанын болгаш эш-хуузунуп судунуп идепкейлиг ажылдап эгелээнинден бээр, ындыг фактылар чүгле ийи-чаңгыс болуп, чоорту чидип бар чоруур.

Кедээ Советтің хамааатызы Донгак Наадын моон мурнунда ниитиге ажыктыг күш-ажылы кылбайн, үргүлчү-ле арагалап, хулиганнап чоруп турган. Ону эш-хуузунуп судунга киргеш, оон кылып турган бак үүлгедиглерін хөй-ниитиниң мурнунга шынгыызы-биле буруу шаап көрген. Судтан аңаа шынгыы доңгуда хүлээткеш, колхоз бүдүрүлгезинге ажылдаарын сүмелээн. Эш Наадын ону улуг миннииишкинбиле хүлээп алгаш, удатпаанда колхозтун мал бригадазынга ажылдап кирген, ол ам эки малчын болуп турар. Ол оон ынай, сумуда улусчу дружинанын кежигүнү, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чорукка удур демиселди идепкейлиг чорудуп турар.

База-ла каяа-даа ажыл кылбайн, үргүлчү арагалап, чалчык-бузук кылып, харын-даа чамдыкта кижилернің амы-тынынга кыжанып чоруп турган Ак-Кыстың херээн эш-хуузунуп судунга көрген. Ол аңаа дыка-ла билинген. Ак-Кыс ам арагалаар чоруун шуут кагган болгаш колхоз бүдүрүлгезинде дыка эки ажылдап, ёзулуг бедик моральдыг кижи апарган. Ол ышкаш эш-хуузунун судунга киргеш, хөй-ниитиниң кижизидилгезинге эттинген Куулар Депкин, Монгуш Килин-оол, Донгак Достай-оол ышкаш, өске-даа он-он шаа улуг, аныяк кижилерни көргүзүп болур.

Сумуда эш-хуузунуп суду бодунуп ажылын чүгле буруулуг кижилерни суд хуралынга киирип көрүп турары-биле кызыгаарлавайн турар. Судтун кежигүннери болгаш активтер хоойлу дурум темаларынга чоннуп ортузунга биче эвес танылдыга ажылын чорудуп турар. Отчёттуг үеніп дургузунда олар 32 лекцияларны чоннуп ортузунга номчуп, оон ынай беседаларны чоруткан.

Ажылчы чон боттарының ниити хуралынга үстүнде чамдык чедип алдынган эки талаларны демдеглевишаан, эш-хуузунуп судунуп эжылында бар турар улуг четпестерни база айытканнар. Чондан кирген билдириишкин, хомудалдарны саададыр, оларны чер-черге баш удур эки хынавас, оон ужурунда чамдыкта судка чиг материалдарны көре бээриниң фактылары бар болуп турарын шыңгыы шүгүмчүлээн. Бо четпестерни чайладып, сумуда эш-хуузунуп судунуп ажылын улам-на идепкейжидип, оон ат-алдарын улам бедиринче угланган өртектиг саналдарны эш-хуузунуп судунга, кодээ Советтин күүскомунга ниити хуралдың киржикчилери берген.

К. БОРА-КӨЖЕ.

С. ТАМБА.

Төөгүнүң көскиндизи

Уран холдар туйбу-биле эптеп каан дег,
Угулзазын чурукчулар сиилип каан дег,
Каа-Хемниң Белбей чоогу хажаттары —
Кадыр даглар ынчаар көстүр чурумалдыг.
Чалымнарның арнын дургаар тиглеринде
Санап четпес кыян куштар уязы бар.
Шак оон баары — хаактар шыпкан арыларда
Саза баскан аңнар турлаа чавыттар бар.
Шаанда актар «олчалаар» дээш аңаа кээрге,
Чадырлар хос, ээлери «ойлаан» турган.
«Ам бо чер-даа бистин» дишкеш, олар өөрүп,
Аңаа доктааш, паараныш тургусканнар.
Ынчалзажок туразында таптай базар
Ындыг хостут адыш ооу чер-даа турбаан.
Хир чок арыг ынакшылын чуртка өргээн
Кижи бүрү турлаан каапкаш, дезе бербээн.
Чалым тиинде чажыртынган адыгжылар
Шагда белен, боозун хөлдээн манап чыткан.
Арыглар-даа ээнзиревээн — ая-киргиш, тамы-уургай,
Арттар аксы ажык турбаан—доскуул, таңныыл...
Актар кажан одуруглап шуужупканда
Адыышкын бооп, хөме базар көшке чуулгаш,
Аңаа олар бажын алзып, күжүн төдүп,
Амы-мөчүт сыныып, ойлап тургулааннар.
Партизаннар походу кылып чедип кээрге,
Кызыл тук дег,[1] өөнүг чалым хойларындан
Кылык-өжээн хереэн долган, черниң чону
Баштажыр дээн өөрүнге катчып келген.
Сибирь чурттуг партизаннар одуруунга
Сизим, Белбей араттары күжүн немээш,
Эжелекчи дайынларны ажыл, тиилээш,
Эрге-шөлээ, хосталганы тургузушкан.
Бертин тыртып чурттап чораан черлер бөгүн
Беримчезин кижи төтпес байын барган:
Дазыр шөлү — тараа, сиген чемиш дөгээн,
Даглар, хемнер — эртинезин чонга туткан.

[1] Кызыл тук дег дээрге, Белбейниң даштарын чугаалааны ол.

Хамааты дайынның доозулганының 40 чылынга холбаштыр

МОСКВА. (СЭТА). Бистің чуртувуска хамааты дайынның тиилелгелиг доозулган болгаш ак гвардейжи контрреволюцияның база даштыкы интервентилернің каттышкан күштерин чылча шапкан хүнүнден бээр 40 чылы ноябрь 16-да болган. Маңаа холбаштыр Төп лекторияга болган улуг кежээни ол кайгамчыктыг хүнге тураскааткан.

Ук кежээни ажыткан генерал-лейтенант А. В. Сухумилин ол хүннерниң төөгү талазы-биле байдалын доңчузу-биле демдеглеп интервентилернің болгаш иштики контрреволюцияның калчаалыг удурланыышкынын сый шапкан совет кижилернин маадырлыг чоруунун дугайын чугаалаан. Алдаржаан кезектерниң дайынчы туктарын байырлалдыг байдалбиле залга киирип келген. 36-гы атты полкунуп дайынчызы чораан К. И. Ильбитенко ол туктарның дайынчы алдарының дугайын чыылганнарга чугаалап берген.

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫ

Кышкы одарларда

Өвүр районнуң «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң хойжулары 1960—1961 чылдарның кыжынында дамалды хүр кыш ажырар дээш хемчеглерни алган болгаш ам-дам чорудуп турар. Олар 62 коданнарда 24.000 хойнуң 104, база чаш хураганнарның 43 кажааларын септеп, белеткеп алган.

Хойжу Т. Шаңмак-оол 460 хураганның кажаазын бодунуң күжү-биле туткан болгаш 15 тонна сигенни, К. Белек—20 тоннаны, Д. Чамбал-оол 15 тоннаны белеткээш кыштагларында сөөртүп чедирген. Артель эрткен чылдың кыжынында 4 катон кажааларга ирттерни кыштадырга, ооң түннели эки болган: дүгү көвүдээн, санзарланып үрелбээн, ирттернiң күш-денгели баксыраваан.

Колхоз бо кыжын 10.000 ирттерни болгаш хойларны катон кажааларга кыштадыр, ынчангаш 15 катон кажааны немей тудуп, дерип тургускан.

М. КУУЛАР.

Ажаалданы кошкатпас

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң мал кыштаглаттыр Ортаа-Шыраавылакта, Сайырда, Чалдыг-Адырда, Ак-Хемде болгаш Чолдак-Шыраавылакта хар кылын чаттан. Моон соңгаар хар улам кылынаар деп чүве билдингир. Ындыг болганда мал одарладыышкынын эңне билдилии-биле организастаары чугула апарган. Оон ангыда, одарларның харын эжер хүүректерни, малдыларны, далбыйларны оон-даа өскени амдыгааштан белеткээри артык эвес.

Колхоз бо чылын сиген белеткээриниң планын (көк сула-биле кады) чүгле 54 хуу, силостуун—38 хуу күүсеткен. Мал чеми эвээш турдала, саваң бөлүп сарааттаар ажыл кончуг четпес чоруттунган. Тараазы ажаатты нган шөлдерни күзүн саваның бөлбейн турган-ла аңдарып каапкан. Оон өске шөлдерде саванны мал саспа базып, чип каапкан.

Улуг-Ховуда, Теректиг-Ховуда тараан 130 гектар көк суланың деп кезии ажаап алдынмаан, черде кагдынган. Өртен-Ховуда көк-сула сарааттарының кажаалары чок. Опу «Барлык» совхозтуң малчыннарының хуузунда малы чип турар. Эвээн хөй кыштаглар четче септеттинмээн. Чоокка чедир-ле чамдык кыштаглардың кажааларының хөрженги хоортунмайн турган.

Чаа кыштагларны немей тудар, чаа одарларны тывар талазы-биле колхоз баштаар чери, мал ажылының тускай эртемниглери болгаш малчыннар бүгү-ле болдунар аргаларны ажыглаары шыңгыы негеттинип турар. Малдың кышкы ажаалдазын кошкадып болбас.

С. ЛАСЮРЮН.

Четпестерни дарый чайладыр

Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң шээр, мыйыстыг бода малдарының 16 кыштагларының кажааларының дең кезииниң септелгези чоокка чедир-ле доозулбайн келген. Оон иштинде дезинфекцилеттинмээн кажаалар база бар. Балгазында бир кодан хойнуң кажаалары шуут септеттинмээн. Ол хой Белбейге турда, оон 3 хой соок-донатка алыскаш өлген, кажаа чок, чадагай черге турган хойлар бергедээшкинге таваржып келген.

Белбейде сүт-бараан фермазының кажаалары эки септеттинмээн, бызаа кажаазының дээвнири үрелик. Шивейде болгаш Чодураалыгда 4 кодан аныяк инектерниң кажаалары чылыглаашкыны четче доозулбаан. Улуг-Ажыкта болгаш Биче-Ажыкта кыштагларда кажааларның септелгези чаа эгелээн. Белбейде 170 инек, ооң иштинде бызаалар кажаа чок, чадагай черде хонуп турар.

Колхоз эрткен чылын кышка багай белеткенгениден эвээн хөй мал хорамчага таварышкан. Удуртукчулар оортан боттарынга чогуур түннелди кылбааны хараадаңчыг. Эвээн хөй малчыннарның чурттаар орансууру септеттинмээн. Иви ажаакчылары Чаш-оол, Доктай, Карай-оол чурттаар чылыг оран-суурга чединмээн. Мал чемнериниң камгалалын күштелдирери шыңгыы негеттинген. Белбейде 30 чыгыы сараат сигенни мал дөзүнден одура чиир чыгады берген. Ында сиген сараттарычыг кажаалары чок. Мындыг четпестерни көрүп эртирип болбас.

Т. САМБУШКА.

Бызаа ажаакчызы Мария Горинова Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунда эң аныяк колхозчуларның бирээзи. Ол ажылга дыка кызымаккай. Ооң ажаап турар бызаалары семис чадагай, хөй немелде дезилиг болуп турар. Чоокта чаа болуп эрткен областың саанчылар хуралынга Мария Горинова санал бергеш, бодунуң ажылының дугайын хуралдың киржикчилеринге чугаалаан.

Чурукта: мурнакчы бызаа ажаакчызы Мария Горинова.

Фото С. Феоктистовтуу.

Келир үениң башкызы

Яков Хертек Чадааның № 1 ортумак школазын дооскаш, башкы болур дээн күзелин амыдыралга боттандырары-биле 1956 чылда Кызылдың педагогика институдунуң ажыттынары билек дыл, төөгү салбырынче киреринiң экзаменнерин дужаагаш, аңаа өөрени берген. Ол школачы чылларында дыл, төөгү эртемнерин улуг сонуургал-биле өөренип, оларны быжыы-биле шингээдип ап, «башкы дээрге кижиниң амыдырал-чурттаргазының орук айтыкчы компазы-дыр» деп түннелдерни үндүрүп турган. Студент апаары билек, келир үениң башкызы деп улам күштүү-биле шилиттинген профессиязынга ынакшылы улам киткеп, башкының улуг хөрээнге бодун белеткеп эгелээн.

Бо чылдың февраль — март айларында Я. Хертек Кызылдың № 2 школазынга педпрактиказын эрттирген, баштай бергелерге таварыщса-даа, ургларның дөмейлешпес психологиязынче ханылап, оларның дөскел чок түрүктеринге алдын дулгүүрүү тыптар хире аргазын көргүзүп, методистерден болгаш школаның башкыларындан эки характеристиканы алган.

Я. Хертек дөрт чылдың иштинде чүгле кончуг эки өөренип турарындан аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол бодунуң хүндүлээчел, биче сеткилдиг мөзү-шынары-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган. Студентилериниң профэвилел комитединиң даргазы албан-хүлээлгезин эки күүседип турар.

Хөй-ниитичи, кончуг эки өөредилгези дээш бистиң институтка ол ленинчи стипендияны алыр аас-кежиктиг болган. Ол бүгүбиле холбаштыр Хертек институтка турган-ла чоланчылар курузун дооскан. Оон чуруун институттуң хүндүлел самбыразындан көрүп болур.

Өвүр чурттуг колхозчу кадарчының оглу Яков Хертек башкы деп хүндүлүг ат биле дээди эртемниң дипломун холга алгаш, биче чаштарны өөредип, коммунизмниң ёзулуг тургузукчулары кылдыр оларны белеткеп эгелээр үе ырак эвес.

Яковгүң улуг акызы Александр Хертек Москваның Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязын дооскаш, Өвүр районнуң көдээ ажыл-агый инспекциязында ажылдап турар, үш дунмалары 6, 7, 10 класстарда өөренип турарлар.

Делегейниң студентилер Хүнүнге Хертек бодунуң кончуг эки өөредилгези-биле мынчаар чедишкинниг ужуражып турар.

Х. ТОВАРИШТАЙ.

Чурукта: Я. Хертек

Фото В. Уколовтуу.

Редакцияга чагаалар

„СЕС ЧЕДИР КИЖИДЕН ТЫП АЛЫҢАР!"

Кызылче, Сыстыг-Хемче ужар дээннер билеттерин шагда-ла садып апкан, чугле самолёттуң келирин манап базып турдулар, а бис билет садар кассага келгеш, «Хамсыраже ужар улус бис, биске билеттен садып көрүнерем» дээривиске, аэропорт начальниги И. Д. Селин тургаш:

— Хамсыраже билетти бис ам дээрезинде сатпайн тур бис, чүге дээрге олче ужар улус эвээш, а Кызылдан самолётту чагыдарга «Хамсыраже октаар чүк чок, самолёт берип шыдавас бис дээр. Бис боттарывыс маңаа келген самолёттарны олче чорудар эргевис чок» диди.

— Ужар апаар чадавас, сес чедир кижиден тып алыңар—деп ол немей чугаалады.

Бис начальниктиң чугаазын дыннааш, залда олурган улустан Хамсыраже ужар кижилерни дилеп эгеледивис, ынчаар ужар улус чугле үш кижи бар болду, оларның бирээзи ийи бичии ургларлыг хөрээжеш кижи турган:

— Бис дөрт хонук самолёт манаа келдивис. Хамсыраже ужар улус эвээш дээш хоржок чүве-дир. Меңээ бичии ургларлыг кижиге-ле кончуг берге чүве-дир, ам та кажан ужар улус бис, ужар улус бир самолёт ишти чедерге ам ужулар бис дээр чүве-дир—деп, ол чугаалады.

Ол хүн хүнзедир самолёт маңаан бис. Эртенинде база-ла. Үш дугаар хүнүнде база-ла түннел чок болган. Кежээ болурга-ла шупту (5 кижи) Тоора-Хемче базып каар турдувус.

Дөрт дугаар хүнде аас-кежии болуп, «Хамсыраже ужар силер» диди. Ынчалза-даа маңаанывыс черле аргажок.

Хамсырага чеде бээривиске ында шоодайлар, досхаарлар хөйү аажок болду. Чоокшулап чеде бергеш чанында турган күдер сынныг, чолдаксымаар, чолдак төннуг кижибиле чугаалажы бердивис:

— Бо чүктерни Кызылдан кажан октапканы ол, бөгүн бе?—деп айтырдывыс.

— Чок, Кызылче баар чүк-тур, шоодайларда тоорук, досхаарларда варенье, балык-тыр. Июнь айдан бээр чыткылаан чүвелер-дир—деп ол харыылады.

Бис ону база кайгадывыс. Биске чугаалааны болза, Хамсырада Кызылче октаар чүк чок дээн-не болгай.

Ынчаарга Хамсырада Кызылче октаар 40 хире самолёт ишти чүк бар болган. Мындыг бир чижекти ап көрээл. Кызылдан самолёттар районнар төптеринче ужуп чоруткаш, хөй нуруузунда оон куруг эзп кээп турар. Тожуже ушкан самолёттар хөй нуруузунда дедир куруг ужуп чоруй баар.

Чүге мынчаар кылып болбазыл? Бир эвес Хамсыраже октаар чүк чок чүве болза, Кызылдан Тоора-Хемче октаар чүктү чедиргеш, оон Хамсыраже ужуп чоруткаш, ында бүдүн чай дургузунда чыткан чүктү үүдүрүп алгаш, Кызылче октап турган болза, областың агаар транспортунга ол когарал болбас, харын орулганы бээр турган.

Область организациялары бо айтырыгны чугаалашкаш, Кызылдың аэропортунуң мындыг бюрократсыг чоруун чидирер үези келген.

С. ТАНАА,

Тоора-Хем.

Элдепсинчиг улчумалдар

Бо чылдың ноябрьның эгези чүве. Тес-Хем районда Ленин аттыг колхозтун колхозчузу Д. Чооду эртежик ажылдаар дээш бар чорда, Теректиг-Хем суурнуң чоогунда арыг иштинге одагланып хонган, танывазы 2 кижи чоруптарынга далаштыг белеткеннип турганын көрүп каан.

Элдепсинген ол кижилериниң дугайын эш Чооду колхоз даргазы эш Биче-оолга дораан кээп медеглээн. «Кымнарыл ол» дээрзин тодаргайлаары-биле эш Чымбага удурткан дружиначыларны чоруткан.

Одагга келирге кым-даа чок.

— Оорлар бе азы кызыгаар үрекчилери бе? Боларны ыяавыла тывар — дээш, дружиначылар шиитпирлиг дилеп чорупкан.

Ол өйде Үстүү-Шыналдан Теректиг-Хемче бөлүк колхозчулар чүк машиналыг кел чораан. Күскү эртенниң соогу, машинаның дүргени турзажок, көрүнгүр болгаш серемчилелдиг колхозчулар оруктан эзээн ырак чоогала чүктешкилиг 2 кижи черниң ажытталчак байдалдарын эдерип чоруп турганын эскерип каннар.

— Ону барып көөр, тодаргайлаар херек — деп, дружиначы Ч. Миндирыя өөрүн командылапкан. Билдинмес 2 кижини дружиначылар туткаш, колхоз баштаар черииниң конторазынга эккелген.

Кымнарыл, ол? Ол болза, Таңды районнуң Элегес көдээ Совединиң хамаатылары И. В. Дорогин биле А. Ф. Обязьянов болган. Ажылдап турган совхозундан шөлээ чокка дургуннан үнген ол прогулчулар Тес-Хем районнуң девискээринден чыжырганалап келген, кандыг-даа барымдаа бижик чок, чижеңмангыстар туттурган.

Ниитиге ажыктыг күш-ажылдан оспаксыраан ол улчумалдарны районнуң шагдаа черинге шилчидериби-биле колхозта дружина командири Б. Самга хүлээдип берген.

О. МАНДАРЫЙ.

Кадрларны быжыглаар

Улуг-Хем районнуң «СЭКП XX съезтизи» колхозу улгаттыр каттышкандан бээр ындыг-ла үр болбаан, 5 чыл ажып, 6 чылдың нүүрү болуп турар. Бо аразында колхоз бүдүүлгезиниң кол-кол участоктарын харыылаар удуртур ажылдакчылардан чылдагаанныг-даа, чылдагаан чоккадаа хөй кижи халашкан. Кандыг ажылга, кымнарның үнүп, кирип турганын дамзы-хараадан көөрден башка, баш-биле бодап четпес апарган. Чижээ, 6-ла чыл иштинде зоотехниктерден 6, кол агрономнардан 4, улуг бухгалтерлерден 7, улуг механиктерден 8, электростанциязының механиктериниден 8, хову бригадаларының бригадирлериниден 9, ниитизи-биле 42 кижи халашкан.

Моон ап көөрге, чамдык кижилер чыл безин четпээн-дир. Кадрларны ажылга быжыктырар, өөредир, харыысалгазын бедидер, ажылдың түннелин олардан негээр деп бистиң партиявыс өөредип турар болгай. Бо колхозта ышкаш ынчаар солуштуруп турда, ажылды харыылаар кижилерден ооң түннелин негээри берге, харын чамдык кижилер колхоз бүдүүлгези ышкаш улуг ажыл-агыйның бир адырын удуртуру-биле киргеш, ону четче таныжып четтикпейн турган халашкан-даа боору магат чок дээрзин каш ай болгаш-ла халажып турганы херечи болур. Бо аразында колхоз даргалары безин 3—4 чедир халашкан болгай.

Кадрларны быжыглавас, хол хавы солуй кедип турган ышкаш үндүрүп, кирип турар шын эвес практиканың түннелинде, колхозтун ажыл-агыйының янзы-бүрү участоктарында будулгаазыныг үүлдер хөй. Хөй бухгалтерлериниң солушкан чоруу колхозтуң саң-хөөзүнүң чурумун баксырадып, өре-самчыгдалды көвүдеткен. Сөөлгү үеде өй, хуусаазы эрткен алыр, бээр өренiң сан түнү көвүдээн. Акша-хөренгини, аъш-чемни, эт-септи ап ажыглаан чамдык кижилер туралаан өске черлеринче сандарап чорутканындан оларның кырында 23 мүн рубль түннү үндүр бижээн. Ниитиниң бо хире хөй түннүг хөренгизин аңаа-ла үндүр бижээни база шын эвес. Бо чайын колхозтуң улуг бухгалтерине кирген Полисов акша самчыгдаар-арагалаар талазы-биле «тускай эртемниг» кижи болган. Банкыдан 5000 рубльди үндүрүп алгаш, оопбиле 8 хонукта арагалап туруп берген. Ону ай четпээнде ажылындан үндүрген. Ам канчаар, өөредип алган бухгалтер эртемниг кижилиг эвес, мурнунда самчыгдал ужуп шиитпирип чораан Дороховту бухгалтерледип алган. Ол кижи база арагалаарынга, улус хөректээринге өйлежип турар. Бо чылдың эгезинде чыл отчёдунга 165 мүн рубль ажыг түннүг ниитиниң эт-хөренгизи ону харыылап турган кижилерниң кырында деп түннел үнген. Амга чедир кам-даа санашпаан.

Оон ыңай, колхозка бухгалтерлеп, механиктеп, зоотехниктеп, чолаачылап тургулаан кижилерде 52762 рубль түннүг өре бар.

Чер ажылының дүжүттүү, мал ажылының продуктулуг чавыс. Мал ажылында каража хөй, сан-дацзы будулчак. Колхозта техниканың ажыглалы, кадагалаашкыны багай, дораан үреп алыр таварылгалар хөй. 7 автомашинаның хөй кезии ажылдавайн турар. Көдээ ажыл-агыйның үүрмек чепсек-херектелериниң сантүнү билдинмес болгаш чамдыктары читкилээн.

Колхозтуң экономиказының кошкаа, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң быжыкпайн турары удуртур кадрларның ызырынмас чоруундан кол хамааржып турар деп чугаалаар херек.

Колхоз бүдүүлгезиниң янзы-бүрү участоктарынга удуртур кадрларны быжыглаарынче кичээнгейни салза чогуур.

А. ТУМАТ.

„Шынның" материалдарынын изи-биле

„Хереглелдиг бараанар чок"

Мындыг эге-биле № 213 «Шынга» Чаа-Хөл районнуң «Бурунгаар» колхозунда көдээ магазинниң ажылында четпестерни илереткен эш С. Чычаан-оолдуң корреспонденциязы парлаттынган.

Райпо баштаар черинiп даргазы эш Наксылдың редакцияга дыннатканы-биле алырга, авторнуң бижип турары шын. Садып алыкчыларның негелдезин ёзугаар таваржыр дугаарлыг костюм, пальто, платье, идиктерни болгаш өске-даа бараанларны магазинче чоруткан.

Делегей байдалының допчулалы

«СООК ДАЙЫН» ПОЛИТИКАЗЫНЫҢ АШТЫРЫЫШКЫНЫ

Ноябрьның 8-те Каттышкан Штаттарга болган соңгулдаларга республиканчы партия аштырыышкынга таварышкан. Республиканчы партияның төлөлекчизи Ак бажынга сес чыл иштинде ажылдап келгениниң соонда, президентинин дүжүлгезинге демократтыг партияның кандизады Кеннеди олуруптар; демократтар конгрессте болгаш сенатта база хөй нуруузун эзлеп турар; штаттар губернаторларының хөй нуруузу база-ла демократтыг партияның төлөлекчилери.

Республиканчы партияның чедишкин чок болганы — ол дээрге Эйзенхауэр—Никсонуң политиказының болгаш бирги эзлчегле АКШ-тын прессчи даштыкы политиказының аштырганы болур, ол политиканың кол чүүлү — «соок дайын» болгаш «дайын бизинге турары» болуп турган.

Никсонуң талалакчылары боттарының кандидалының буурап дүшкенин агартыр дээш, таарымчалыг тайылбырлаашкынны калчаалыы-биле дилеп турарлар. Чижээлээрге, Никсонну «чогууру-биле четпес» деткээн дигилеп — Рокфеллерни буруудадып, Эйзенхауэр соңгулда бүдүүзүнүң демиселинге «орай» киргеп деп ону чемелеп, Никсонуң «тактиказындан» алдагдалдарны дилеп турарлар. Ол ышкаш чылдагааннар чугула эвес чүве-дир.

Сес чылдың дургузунда АКШ-тын оралакчы президентизи турган Никсон соңгулдалар мурнунуң кампаниязы чоруп турда Массочугестс штаттың шоолуг сураг чок сенаторундан тодаргай артык чүүлдерлиг гурзажок, Никсон соңгулдаларга тиилеп шыдавайн барган. Соңгукчуларга чүве чугаалавышаан, Никсон бодунуң «дуржулгазын» чаңгыс эвес удаа айтып келген. Харын ол байдал Никсонга удур болу берген, чүге дээрге АКШ-тың алдарын кудулаткан даштыкы политиканың улуг частырыгларын соңгукчулар харын ол «дуржулгадан» болган деп көрген. Бир эвес чурттуң иштики байдалының дугайын чугаалаар болза, соңгулда үезинде АКШ экономиктиг улуг кудулаашкынны чурттап эртип турган. Ынчаарга бүгү-ниитиниң хүлээп көргени-биле алырга, чоокку үеде ол кудулаашкынны узуткаарының перспективалары дыка бүлүрүүн.

Даштыкы политиканың айтырыглары Каттышкан Штаттарга соңгулда мурнунуң кампаниязының кичээнгейниң төвүнге турган. «Америк улус даштыкы политика дээш чүүдендаа артык сагыш аарып турар» деп республиканчы болгаш демократтыг партияларның съездилериниң үезинде сураглыг хайгааракчы Уолтер Липпман айтып турган. Даштыкы политиканың айтырыглары «КНО-нун Кол Ассамблеязынга ылаңгыя Никита Хрущевтуң чугааларының түннелинде бир дугаар черни эзлээннер» деп «Уорлд телеграм энд сан» солун бижип турган.

Кеннеди биле Никсонуң даштыкы политиктиг программалары бот-боттарындан шоолуг ылгашпайн турганнар деп удаа-дараа айтып турган болгай. Ында чигзиниг турбас. Ынчалзажок Кеннеди соңгулда демиселиниң төвүнге АКШ-тың делегейде ат-алдарының кудулаанының дугайында айтырыгны тургускаш, эзээн күзениишкинниг болгаш «эзээн боттуг» политиканы чорударын аазап турган. Херек кырында ол дээрге АКШ-тың даштыкы политиказының үндезиннериниң буурап дүшкенин билинген үүл болган болгаш ону өскертирин негээни ол болган. Оон-биле кады Рузвельтиниң «чаа политиказының» салгакчызы мен деп Кеннеди бодун чарлаан, ол чорук, хөй хайгааракчыларның бодалы-биле алырга, Никсонну тиилээринге шиитпирлиг рольду ойнаан. «Дээрги Кеннеди Франклин Рузвельтиниң чаа политиказы-биле Америкадан соңгуттурган» деп англи «Таймс» солун айтып турар.

Соңгукчуның мурнунга ийиниң бирээзин шилип алыр айтырыг турган: «соок дайынның» политиказынга, Совет Эвилели-биле харылзааларны чидиглендиреринге ады холбашкан Никсон дээш соңгукчу бадылаар бе, азы ССРЭ-биле найыралдыг харылзааларны тургузарын көрүп турган рузвельтичи политиканы уламчылаарын аазап турар Кеннеди дээш бадылаар бе?—деп айтыыр тургустуун келирге, ынчан соңгукчу Кеннеди дээш бадылааны билдингир.

Бо талазы-биле чамдык штаттарда бадылаашкынның түннелдери соңгуургаңчыг. Чижээлээрге, Нью-Джерси штатка сенатка соңгулдаларга бадылаашкынның дыка хөй нуруузун республиканчы Кейз алган

КНО-нуң Политиктиг комитединде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ноябрь 14-түн эртенинде КНО-нуң Политиктиг комитединиң кыска хуралы болган. Хуралды ажытпышаан, комитеттиң даргазы Кореаның медеглээни болза, чепсегленишкинни дүжүрер дугайында айтырыгның талазы-биле резолюцияларның авторлары болгаш КНО-нуң өске-даа кежигүннери ам бо үеде ол айтырыгның талазы-биле нинти резолюцияны ажылдап кылырынга хамаарышкан баштайгы чугаалажыышкыннарны чорудуп турар.

Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле нинти чугаалажылганын шагда-ла доозулганын барымдаалаан, Корея чүгле баштайгы чугаалажыышкыннарның чоруп турарының дугайында санал-онаалдарны солужарын төлээлерге саналдаан. Исландияның болгаш Канаданың төлээлекчилери, айтырыгның ужур-утказын айытпайн турган-ла, чепсегленишкинни бүгү-нинти болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыгның чугулазын сагындырып турганнар.

Моон-биле комитеттиң хуралы доозулган, чүге дээрге, төлээлерден санал бөөр күзелдиг кижи чок болган.

ЮНЕСКО-нуң 11-ги сессиязы

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи А. Барановтуң дыннатканы:

КНО-нуң чырыдышкын, эртем болгаш культура айтырыгларының талазы-биле чингине конференциязының (ЮНЕСКО) 11-ги сессиязы ноябрь 14-те ында ажыттынган.

Сөөлгү үеним дургузунда Африканың 10 чаа күрүнелериниң аная киргени ЮНЕСКО-нуң амыдыралында онза болуушкын болган.

ЮНЕСКО-нуң чингине конференциязының 11-ги сессиязының сорулгазы болза ук организацияның 1961—1962 чылларда программаларын болгаш бюджедин чугаалажып көрүп, хүлээп алыры болур.

ЮНЕСКО-нуң чингине конференциязының 11-ги сессиязын ооң 10-гу сессиязының даргазы болгаш Францияның чыдыышкын министри турган Бертүзи ажыткан.

ЮНЕСКО-нуң чингине конференциязының 11-ги сессиязының ажылы декабрь 13-ке чедир үргүлчүлээр.

Ноябрь 14-теги эртенги хуралдыг соонда аная чаа күрүнелернин, оларның аразында Мадагаскарның, Сенегалдың, Камерунның, Төп Африка Республиканың болгаш Нигерияның киргенин тускай чарлаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының даргазынга Лумумбаның чагаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң корреспондентизинин КНО-нуң албан кылыр черинден дыннатканы-биле алырга, Конгонуң премьер-министри Патрис Лумумбаның КНО-нуң Кол Ассамблеязының даргазы Фредерик Болэндиниң адынга чоруткан чагаазы ноябрь 14-те алдынган, КНО-нуң хайгааралын өзугаар националдың санал алышкының чорударының аргазыбиле Конгода өлүрүүшкүнүг чорукту узутхаарын Каттышкан Организациязынга Лумумба бодунуң чагаазында саналдап турар.

Каттышкан Штаттардан акшаландырышкыны ап турар эвээш санныг кижилер Конгонуң дүрүм өзугаар соңгуттурган чазаанга контрольду тургузар сорулга-биле хоралаачы кампанияны чорудуп турар дээрзин премьер-министр чагаазында база айыткан.

Конгода амгы кризистиң тургустунганына президент Касавубу буруулуг болуп турар деп Патрис Лумумба демдеглээн.

КОНГОДА БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Колонизаторларның чалчазы Мобутунуң Конгода тургусканы шериг-полицейжи өзугуруму чуртту экономика талазыбиле халапка чедирген.

Леопольдвильдиң кудумчуларында аш-чутка таварышкан бичии уруглар эрткен-дүшкен кижилерден диленип чоруп турар, оларның адаелери ажыл дилээр дээш ажик-ле болганын соктап чоруп турарлар. Ажыл тыварының бүгү-ле кордалдарын оскунган бөлүк-бөлүк конголарны барык булуң бүрүзүнден көрүп болур деп Рейтер агентилелиниң корреспондентизи бижээн. Үндүт кирилгези чуртта чок, даштыкы садыг барык сокстаттынган, а банкларның курлавырлары хоозураан. Албан-хаакчыларга бөөр акша-шалын четпестээн. Өртектер дүргени-биле адартап турар, а ажыл чок чорук өнне айыылдыг кызыгаарында четкен.

Гватемалада тура халыышкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Гватемаладан америк информация агентилелериниң дыңнадып турары-биле алырга, ноябрь 13-те хары угда үш черге Идигорас Фуэнтестин чаланга удур тура халыышкыннар кыптыгып үнген. Аныяк офицерлер баштаан ол тура халыышкынның киржикчилери найысылал — Гватемала хоорайның чоогунда Матаморос шивээже халдаан болгаш Сакапа база Пуэрто-Барриос хоорайларны эелепкеннер.

Президент Идигорас Фуэнтестин медеглээни болза: Пуэрто-Барриостуң болгаш Сакапаның форттары, аэродромнары чазактың ужар-чүүлүнүң халдаашкыннарының түннелинде бүзә шаптынган. Чазак шериглери биле тура халыышканнарның тулчуушкуннарының дугайында чүү-даа дыңнатпайн турар. Чазак чери бүгү чуртка онза байдалы киирген, а Гватемала хоорайда — комендант шагын тургускан. Ол ышкаш парлалганы болгаш радиону эц шыңгыызы-биле хыпан турар.

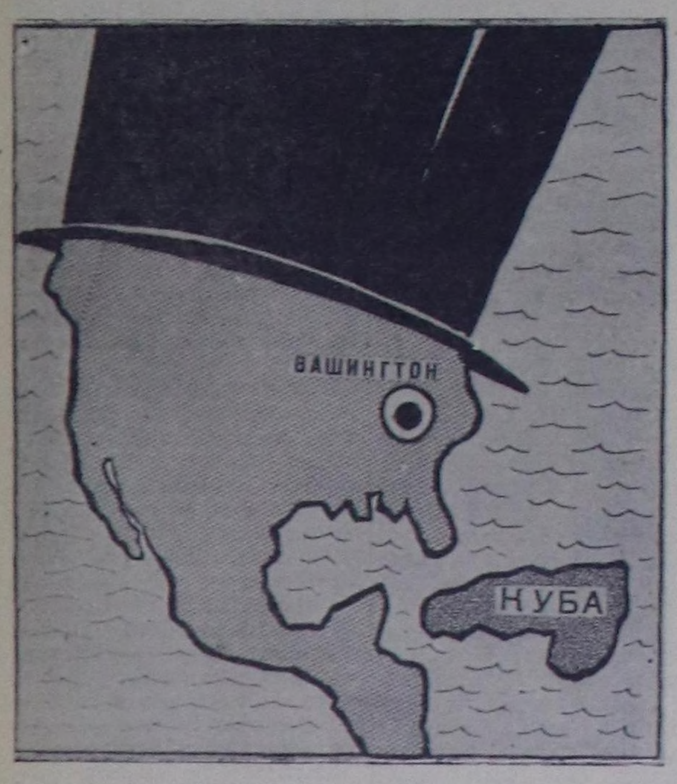

Диш тыынмас тоорук сайы-дыр. (Бо чурукту АКШ-тың Кубага удур кыжаныл турарын холбаштыр таарыштыр чураан).

Чураан кижи В. Птицын.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Герман Демократтыг Республика. Шведте-на-Одере саазын-картон комбинады тутчуун турар. Ол — бо талазы-биле Төп Европада эц улуг будүрүлге болур. Комбинат чангыс-ла хүн 700 тонна картонну азы солун саазынын будүрер. Ол болза амгы үеде бүгү республикада кылып үндүрүп турар саазының дөрттүн бир кезин-дир.

Чурукта: комбинаттың тудуушкунунда.

Фото Центральбильдин.

СУВАННА ФУМАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң корреспондентизинин Вьентьяндан дыңнатканы-биле алырга, премьер-министр Суванна Фума хаан хүүнениң найысылалы Луан-Прабанны үймээнчилерден хостаар деп дужаалды берген мен дээн.

«Шеригнин кандыг хемчегларын планнап турарыысты силерге сөглеп берип шыдавас мен. Ынчалаажок, Сонгу чүкте байдалды чазак контрольдап турар. Луан-Прабанны бодувуска эгидип алыр дээш хемчегларын ап турар бис» деп ол медеглээн.

Луан-Прабанда турар камгалал шериг Суванна Фуманын чазаанга өскерилген болгаш үймээнчи генерал Фуми Носаванның талазынче киргеи дээрзин ноябрь 11-те дыңнаткан болгай.

Французтарның удурланыышкыны

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциядан барыын-герман шеригнин дайынчы баазаларын тургузарынга удурланыышкын хүнү ноябрь 13-те бүгү Франциядан улуг чедиишкинниг болуп эрткен. Ынчангаш «Юманите» солун ооң түннелин мындыг сөстербиле кылган: «Француз болгаш немец улустарның аразынга мөнге тайбынның болгаш найыралдың эрге-ажыктары дээш, нинти дайзынны — барыын-герман милитаризмни узуткаары эргежок чугула».

Тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң национал төвделинин кыйгырыы-биле чурттуң эн-не ыракзак черлеринге чыскаалдар болгулаан. Герман фашизмниң холундан маадырлыы-биле өлген француз патриоттарның хөөрлеринге ол чыскаалдарның үезинде чечек салыышкыннары болган. Чижек сан-түннелдер өзугаар алырга, француз найысылалга болган ындыг чыскаалга 6 мун ажыг кижи, Оранж (департамент Воклюз) хоорайга — 10 мун чурттакчылар, Коньякка (департамент Шаранта) — 6 мун кижи, Паде-Калеге — 5 мун, Люнельге (департамент Эро) — 4 мун, Лаонга (департамент Эн) — 2 мун ажыг кижилер киришкен. Чыскаалдар өске-даа черлерге болган.

Кадыг-дошкун аажылаалдар уламчылавышаан

ХАНОЙ. (СЭТА). Нго Динь Дьем шериг офицерлериниң үймээнин баскан соонда, болунуп политика талазы-биле удурланыкчыларынче кадыг-дошкун аажылаашкыннарыбиле халдап турун берген. Бүгү Сайгонда амгы үеде үймээнниң киржикчилерин өзулуг-ла аглап чоруп турар. Оон-биле кады үймээнчилерге сылдап алгаш, Нго Динь Дьемнин араатанзыг корум-чурумунга бичиле таарзынмайн турарын илереткен кижилерни база-ла кадыг-дошкунбиле аажылап, истеп сүрүп турун берген.

Ол ышкаш, ногодиньдьемчи эргечагыргалар Сайгоннун 5 солуннарын хаттан, чүге дээрге олар ооң мурнунда чазактың адынга алаан каш шүгүмчүлелдиг сагындырыгларны кылып турган.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕ ЧӘӘШКИНИ

(1957 чылда үндүргени)

1960 чылдың октябрь 30—ноябрь 3-те Москва хоорайга болуп эрткен өртээн дедир эгидип бөөрининиң 4-ку тиражының тускай таблицазы.

Өртээн дедир эгидип бөөрининиң тиражынга чәәшкининиң разряд бүрүзүнге дараазында серияларның 50 номерлериниң бүгү-ле облигациялары (№ 1-ден № 50-те чедир) таварышкан.

Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№	Серия №№
220013	221281	222404	223759	224897	226109	227357	228511	229629	230901	232209	233506	234753	236218	237511	238769
220018	221302	222408	223764	224898	226116	227364	228513	229630	230921	232226	233514	234777	236221	237512	238775
220021	221306	222423	223767	224899	226131	227368	228516	229644	230931	232239	233526	234790	236228	237519	238779
220023	221307	222428	223768	224907	226136	227381	228535	229653	230932	232251	233527	234801	236235	237525	238790
220033	221322	222434	223778	224910	226143	227383	228551	229668	230941	232253	233540	234815	236245	237533	238796
220036	221343	222446	223804	224911	226159	227401	228555	229677	230943	232258	233550	234816	236246	237537	238802
220054	221350	222485	223808	224913	226173	227404	228559	229685	230950	232268	233564	234838	236248	237562	238808
220063	221356	222489	223819	224920	226174	227419	228562	229704	230952	232271	233573	234839	236254	237579	238813
220067	221363	222496	223833	224924	226189	227421	228571	229708	230966	232273	233575	234861	236272	237590	238842
220077	221365	222506	223836	224929	226205	227423	228574	229709	230970	232329	233586	234881	236274	237595	238849
220081	221373	222516	223848	224935	226220	227425	228591	229730	230972	232342	233597	234883	236320	237601	238877
220093	221379	222518	223852	224940	226224	227429	228601	229731	230992	232346	233607	234886	236345	237605	238881
220112	221381	222525	223860	224944	226225	227433	228616	229735	231001	232355	233614	234892	236356	237610	238882
220117	221387	222530	223867	224945	226247	227434	228626	229739	231007	232371	233622	234894	236357	237613	238883
220128	221388	222540	223871	224949	226254	227437	228630	229742	231016	232373	233625	234901	236366	237619	238884
220134	221437	222544	223872	224966	226264	227442	228636	229745	231023	232387	233627	234906	236367	237620	238893
220136	221443	222545	223879	224972	226267	227445	228639	229759	231028	232403	233631	234914	236371	237626	238902
220161	221447	222552	223893	224980	226279	227468	228656	229760	231030	232412	233632	234929	236401	237638	238913
220170	221454	222553	223894	224984	226281	227470	228657	229769	231048	232429	233642	234960	236409	237640	238915
220180	221455	222574	223921	225005	226295	227473	228674	229771	231051	232486	233663	234978	236416	237653	238917
220182	221458	222611	223929	225045	226299	227475	228676	229776	231055	232494	233669	234994	236420	237662	238922
220200	221460	222619	223930	225055	226303	227482	228680	229782	231059	232496	233670	234999	236437	237678	238923
220207	221476	222623	223937	225056	226306	227488	228689	229786	231060	232505	233674	235005	236447	237680	238942
220209	221479	222634	223954	225062	226322	227498	228693	229803	231094	232507	233694	235008	236448	237697	238947
220219	221485	222642	223966	225066	226334	227504	228701	229812	231098	232529	133715	235012	236451	237699	238948
220226	221490	222648	223969	225071	226339	227505	228724	229819	231104	232548	233717	235021	236456	237710	238961
220233	221492	222649	223988	225073	226373	227547	228727	229826	231106	232554	233740	235024	236460	237719	238969
220247	221510	222662	223991	225083	226395	227578	228734	229841	231115	232556	233741	235042	236464	237724	238982
220250	221531	222670	223992	225085	226399	227582	228735	229842	231117	232560	233753	235043	236472	237727	239002
220251	221538	222680	223994	225087	226400	227587	228746	229847	231118	232565	233755	235053	236475	237729	239005
220260	221542	222681	224005	225096	226402	227595	228749	229854	231119	232582	233780	235057	236485	237754	239010
220280	221554	222687	224063	225112	226406	227598	228753	229857	231122	232590	233794	235060	236493	237758	239012
220285	221560	222706	224069	225131	226408	227629	228769	229869	231143	232591	233820	235069	236496	237770	239017
220298	221562	222709	224093	225140	226431	227640	228776	229895	231160	232594	233822	235083	236516	237771	239029
220320	221568	222719	224098	225142	226435	227641	228780	229897	231168	232602	233823	235084	236521	237783	239031
220321	221577	222722	224101	225149	226444	227644	228785	229900	231173	232605	233824	235085	236525	237795	239042
220323	221586	222731	224141	225161	226455	227645	228791	229915	231201	232612	233831	235093	236534	237801	239046
220335	221593	222735	224151	225164	226456	227655	228803	229918	231206	232618	233838	235099	236543	237807	239050
220338	221601	222743	224158	225189	226464	227658	228812	229922	231209	232623	233853	235103	236557	237825	239052
220340	221607	222747	224166	225195	226479	227665	228816	229939	231213	232632	233860	235114	236570	237827	239056
220347	221619	222772	224171	225207	226484	227684	228835	229951	231223	232636	233865	235132	236575	237833	239072
220368	221623	222776	224172	225210	226490	227695	228839	229977	231224	232638	233868	235145	236588	237842	239085
220369	221628	222787	224179	225231	226491	227707	228843	229983	231244	232639	233887	235147	236607	237853	239085
220370	221640	222791	224180	225233	226511	227711	228847	229985	231255	232640	233899	235151	236612	237860	239092
220375	221653	222799	224188	225237	226515	227718	228858	229992	231257	232642	233905	235159	236626	237863	239103
220381	221656	222801	224192	225281	226516	227720	228863	230003	231258	232653	233908	235184	236631	237886	239116
220387	221659	222824	224198	225287	226527	227727	228867	230016	231280	232662	233909	235198	236642	237899	239138
220390	221668	222834	224201	225301	226529	227730	228874	230027	231288	232663	233916	235200	236657	237906	239144
220408	221673	222836	224204	225308	226558	227733	228876	230037	231292	232667	233917	235211	236666	237910	239151
220409	221676	222840	224208	225309	226582	227735	228883	230045	231303	232670	233922	235217	236682	237923	239160
220410	221680	222873	224210	225316	226597	227758	228886	230053	231304	232678	233941	235222	236695	237947	239165
220411	221683	222897	224213	225323	226599	227760	228892	230059	231312	232701	233942	235223	236704	237949	239170
220413	221688	222901	224239	225336	226600	227769	228905	230071	231332	232706	233946	235227	236708	237959	239172
220420	221698	222902	224243	225342	226603	227784	228906	230073	231337	232711	233960	235245	236711	237973	239196
220422	221705	222910	224250	225357	226611	227790	228916	230076	231347	232758	233968	235278	236727	237994	239204
220439	221707	222916	224258	225364	226618	227801	228922	230084	231351	232765	233970	235302	236730	238005	239214
220453	221722	222925	224272	225367	226628	227802	228929	230088	231367	232766	233972	235310	236731	238006	239218
220462	221724	222937	224273	225383	226636	227804	228930	230089	231380	232770	233989	235313	236734	238021	239234
220473	221726	222945	224286	225402	226646	227805	228933	230108	231384	232772	234000	235316	236743	238040	239239
220480	221727	222964	224297	225410	226647	227814	228937	230111	231407	232784	234006	235318	236744	238046	239252
220485	221740	222968	224301	225413	226649	227820	228940	230124	231409	232789	234013	235326	236750	238051	239263
220500	221748	222973	224307	225417	226663	227825	228942	230127	231420	232804	234016	235329	236784	238062	239265
220508	221751	222983	224312	225448	226669	227843	228945	230135	231424	232805	234025	235338	236791	238066	239270
220526	221766	222990	224320	225456	226674	227844	228946	230138	231426	232811	234030	235344	236792	238073	239274
220528	221767	222997	224321	225478	226682	227878	228947	230188	231433	232812	234046	235345	236797	238076	239276
220552	221781	222998	224332	225489	226685	227879	228966	230212	231437	232815	234047	235358	236818	238083	239305
220563	221785	223008	224335	225494	226689	227884	228978	230237	231438	232817	234064	235361	236827	238093	239313
220581	221790	223017	224343	225522	226694	227903	228982	230266	231439	232835	234079	235369	236832	238107	239334
220613	221792	223020	224350	225533	226699	227915	228988	230272	231441	232849	234080	235373	236833	238117	239362
220625	221807	223023	224363	225541	226702	227923	228992	230274	231443	232851	234083	235375	236851	238119	239375
220626	221838	223028	224375	225558	226707	227942	229000	230287	231453	232852	234096	235381	236864	238136	239377
220627	221842	223061	224384	225569	226711	227951	229001	230304	231473	232887	234105	235383	236873	238147	239389
220656	221846	223072	224385	225573	226715	227956	229003	230329	231482	232904	234109	235388	236876	238161	239390
220671	221854	223081	224397	225579	226716	227970	229008	230339	231495	232917	234120	235392	236895	238169	239395
220680	221859	223093	224398	225594	226718	227972	229019	230343	231513	232933	234135	235406	236912	238171	239406
220687	221867	223094	224399	225600	226729	227977	229038	230357	231523	232945	234145	235410	236928	238172	239426
220688	221879	223107	224407	225606	226730	227990	229039	230370	231546	232948	234146	235437	236934	238178	239428
220689	221898	223109	224414	225616	226737	227996	229052	230371	231547	232954	234150	235443	236956	238180	239436
220700	221902	223117	224415	225619	226751	228001	229063	230376	231557	232957	234157	235449	236959	238185	239438
220701	221908	223121	224430	225622	226753	228011	229065	230379	231564	232962	234166	235453	236963	238196	239467
220704	221920	223126	224431	225641	226764	228022	229072	230381	231570	232965	234185	235457	236971	238197	239468
220715	221923	223131	224432	225644	226772	228027	229073	230389	231573	232996	234188	235472	236987	238200	239473
220718	221932	223140	224433	225647	226776	228029	229078	230409	231600	232997	234209	235474	236990	238202	239476
220719	221939	223146	224440	225659	226778	228035	229091	230410	231603	233021	234222	235490	237001	238213	239479
220723	221944	223150	224442	225674	226780	228051	229110	230415	231608	233030	234232	235503	237009	238222	239480
220724	221947	223164	224458	225680	226790	228064	229111	230423	231615	233035	234237	235504	237016	238225	239502
220761	221954	223168	224459	225691	226804	228071	229120	230426	231619	233036	234240	235524	237024	238228	239517
220762	221966	223171	224464	225707	226840	228072	229155	230437	231632	233046	234242	235546	237025	238242	239523
220764	221974	223207	224486	225717	226847	228074	229156	230440	231640	233056	234249	235550	237026	238246	239525
220765	221980	223218	224487	225721	226856	228085	229161	230455	231654	233066	234266	235554	237034	238254	239526
220767	221985	223227	224495	225723	226876	228089	229166	230479	231686	233078	234276	235562	237035	238260	239527
220776	221986	223229	224498	225735	226887	228095	229172	230488	231705	233091	234285	235563	237038	238274	239534
220780	221994	223248	224504	225741	226888	228115	229175	230497	231716	233096	234287	235613	237046	238283	239560
220793	221997	223260	224505	225762	226907	228121	229189	230499	231733	233116	234300	235621	237067	238288	239563
220798	221998	223282	224508	225764	226923	228129	229192	230501	231735	233118	234312	235622	237072	238322	239574
220822	222006	223294	224509	225765	226925	228130	229196	230526	231744	233119	234313	235629	237080	238325	239579
220827	222014	223306	224520	225769	226926	228131	229205	230539	231767	233124	234321	235630	237086	238329	239580
220834	222017	223309	224532	225774	226940	228133	229219	230542	231791	233137	234327	235655	237092	238334	239600
220850	222028	223321	224547	225776	226952	228134	229224	230552	231795	233146	234329	235658	237110	238335	239601
220852	222045	223329	224549	225779	226979	228165	229230	230557	231801	233147	234345	235664	237112	238347	239604
220855	222064	223332	224555	225780	226986	228193	229238	230561	231811	233150	234360	235711	237119	238363	239608
220863	222071	223337	224563	225794	226993	228202	229253	230564	231814	233153	234369	235717	237133	238364	239612
220864	222077	223339	224573	225811	227006	228215	229259	230572	231816	233163	234382	235719	237134	238381	239629
220873	222087	223352	224579	225812	227009	228222	229267	230576	231832	233166	234385	235729	237135	238383	239631
220902	222095	223359	224587	225819	227014	228227	229281	230580	231844	233178	234411	235732	237147	238394	239642
220916	222100	223363	224589	225823	227020	228230	229283	230584	231845	233190	234416	235744	237158	238425	239651
220918	222104	223376	224590	225828	227032	228237	229291	230586	231870	233195	234420	235751	237159	238434	239655
220924	222105	223386	224604	225829	227044	228241	229298	230588	231884	233209	234429	235753	237162	238448	239657
220953	222108	223388	224629	225832	227057	228254	229308	230589	231886	233214	234437	235762	237174	238454	239660
220962	222117	223390	224631	225833	227062	228282	229320	230592	231888	233235	234442	235763	237175	238467	239661
220969	222140	223397	224636	225839	227069	228290	229321	230598	231892	233237	234446	235769	237176	238469	239669
220970	222147	223412	224661	225852	227074	228292	229327	230601	231894	233241	234447	235781	237181	238479	239689
220971	222151	223414	224668	225855	227075	228294	229334	230620	231904	233242	234449	235782	237185	238484	239692
220977	222152	223418	224673	225857	227084	228295	229345	230621	231912	233250	234455	235791	237196	238487	239695
220981	222173	223422	224675	225864	227096	228303	229356	230627	231930	233253	234464	235799	237203	238490	239696
220985	222184	223431	224692	225865	227100	228310	229363	230642	231942	233254	234473	235800	237209	238491	239709
220986	222185	223438	224693	225872	227108	228313	229377	230646	231943	233276	234475	235801	237214	238498	239718
220987	222191	223445	224698	225886	227110	228316	229378	230664	231951	233278	234478	235806	237229	238508	239727
220995	222197	223452	224703	225888	227126	228318	229382	230673	231952	233285	234490	235826	237232	238513	239738
220998	222200	223460	224704	225891	227143	228325	229385	230681	231958	233286	234505	235841	237234	238514	239742
221010	222209	223492	224706	225892	227145	228333	229391	230691	231960	233291	234537	235892	237262	238516	239759
221030	222224	223498	224711	225897	227158	228335	229405	230693	231968	233303	234548	235920	237264	238521	239769
221042	222251	223509	224719	225907	227166	228336	229410	230698	231977	233305	234555	235924	237273	238528	239778
221049	222257	223537	224732	225916	227172	228339	229411	230714	231982	233312	234563	235940	237287	238529	239826
221053	222260	223538	224736	225922	227178	228344	229437	230722	231999	233336	234565	235944	237296	238532	239831
221070	222261	223541	224740	225923	227183	228349	229449	230729	232009	233341	234584	235948	237302	238538	239833
221079	222265	223546	224743	225928	227186	228351	229453	230741	232011	233343	234588	235951	237305	238572	239844
221085	222273	223553	224747	225942	227197	228354	229460	230742	232017	233350	234589	235956	237316	238586	239848
221096	222280	223569	224757	225966	227201	228367	229464	230746	232037	233353	234591	235984	237345	238596	239850
221110	222285	223577	224762	225977	227205	228377	229468	230749	232038	233356	234595	235988	237351	238604	239854
221135	222293	223590	224768	225983	227228	228380	229481	230761	232039	233361	234601	236002	237358	238605	239861
221136	222295	223591	224773	226004	227230	228383	229482	230765	232059	233375	234603	236013	237368	238627	239862
221143	222299	223594	224781	226005	227234	228393	229488	230766	232063	233386	234617	236024	237374	238631	239871
221152	222338	223621	224787	226019	227254	228404	229518	230786	232064	233387	234619	236032	237379	238636	239873
221153	222343	223639	224810	226021	227258	228411	229527	230804	232066	233395	234623	236041	237393	238642	239879
221162	222348	223643	224811	226028	227261	228412	229533	230809	232085	233404	234630	236047	237397	238643	239891
221182	222352	223650	224822	226031	227272	228415	229537	230819	232086	233405	234638	236055	237411	238671	239897
221192	222358	223658	224829	226042	227284	228417	229551	230820	232096	233409	234646	236061	237421	238679	239921